

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

”Tää opettajan etiikkahan ei ole ollenkaan niin selkeää.”

Opettajan kohtaamia eettisiä haasteita
viittomakommunikaation perheopetuksessa

Heidi Känkänen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika 4 / 2013

www.humak.fi

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Heidi Känkänen	Sivumäärä 63 ja 8 liitesivua
Työn nimi ”Tää opettajan etiikkahan ei oo ollenkaan niin selkeää.” – Opettajan kohtaamat eettiset haasteet viittomakommunikaation perheopetuksessa	
Ohjaava(t) opettaja(t) Hanna Putkonen-Kankaanpää	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Evantia Oy / Opetustilaus.fi, Karoliina Varsio, Belinda Troger	
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaisia eettisiä haasteita opettajat kohtaavat viittomakommunikaation perheopetustyössä, sekä miten ja minkä avulla opettajat ratkaisevat kohtaamiaan haasteita. Lisäksi työn tilaaja, Evantia Oy:n Opetustilaus.fi -palvelu oli huomioitu ottamalla yhdeksi selvityksen kohteeksi, miten opettajat kokevat palvelun roolin eettisten haasteiden ratkaisemisessa sekä aiheeseen liittyvän tiedon ja avun saamisessa.</p> <p>Opinnäytetyön kvalitatiivinen tutkimusosuus toteutettiin teemahaastattelumenetelmällä. Haastatteluihin osallistui kuusi (6) viittomakommunikaation perheopetusta tekevää opettajaa, jotka olivat ammatiltaan viittomakielen tai puhevammaisten tulkkeja. Haastatteluaineiston analysointi tehtiin teemoittelemalla ja tyypittelemällä haastatteluissa esiin tulleita aiheita.</p> <p>Tutkimustuloksissa on tuotu esille haastateltujen opettajien kertomia kokemuksia heidän perheopetuksessa kohtaamistaan eettisistä haasteista sekä heidän ratkaisujaan haasteiden selvittämiseksi. Kokemukset on esitelty sitaatteina, jotka on poimittu haastatteluaineistosta. Lisäksi tulokset kertovat, mistä opettajat hakevat apua eettisiä haasteita ratkaistessaan.</p> <p>Koska vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien opettajille ei ole omia ammattieettisiä ohjeita, tutkimuksessa on käsitelty myös opettajien ajatuksia viittomakielen tulkin ammattisäännösten, puhevammaisten tulkkauspalvelun eettisten periaatteiden sekä Opetusalan ammattijärjestön opettajan eettisten periaatteiden sopivuudesta ohjaamaan viittomakommunikaation perheopettajan työtä. Tulosten perusteella on pohdittu sellaisten ammattieettisten ohjeiden tarvetta, jotka olisi tehty nimenomaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä opettaville opettajille.</p> <p>Viittomakommunikaatio-näkökulmasta huolimatta opinnäytetyöstä voivat hyötyä kaikki erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä perheissä opettavat ammattilaiset ja alan opiskelijat sekä heidän työtään ohjaavat esimiehet ja työnohjaajat.</p>	
Asiasanat puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, opetus, perheopetus, ammattietiikka	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpretation

ABSTRACT

Author Heidi Känkänen	Number of Pages 63 + 8
Title "The ethics of a teacher aren't nearly as straightforward as I thought" – The ethical challenges a teacher confronts when teaching signed communication in families	
Supervisor(s) Hanna Putkonen-Kankaanpää	
Subscriber and/or Mentor Evantia Oy / Opetustilaus.fi, Karoliina Varsio, Belinda Troger	
<p>Abstract</p> <p>The aim of this thesis was to find out, what sort of ethical challenges teachers face while teaching signed communication in families and how the teachers solve these challenges. Also, the subscriber of this thesis, the Opetustilaus.fi -service (a communication teaching service relay provided by Evantia Ltd.) has been taken into consideration. That is why one of the goals of this thesis was to find out, how teachers experience Opetustilaus.fi -service's role in solving ethical challenges, as well as in finding more information and receiving assistance in ethical challenges.</p> <p>The qualitative research portion of this thesis was executed by theme interviews. There were six (6) participants in these interviews, all teaching signed communication in families. By profession, the participants were sign language interpreters or interpreters for speech-impaired persons. The material from the interviews was analyzed by dividing it into different themes.</p> <p>The results of this thesis are the teachers' experiences about the ethical challenges they face while teaching in families and how their methods of solving these challenges. The experiences are presented as quotes taken directly from the interview material. The results also show, where teachers can find help while solving ethical challenges.</p> <p>Because alternative communication method teachers do not have their own code of ethics, this thesis also describes the teachers' thoughts on how the sign language interpreter's code of ethics, the ethical principles of interpreters for speech-impaired persons, and the Trade union of Education's ethical principles for teachers apply when teaching signed communication in families. In the light of the results, this thesis also ponders, if there is a need for a separate code of ethics for teachers, who teach augmentative and alternative communication.</p> <p>From a signed communication perspective, this thesis can benefit both professionals and students, who teach different augmentative and alternative communication methods in families, as well as directors and supervisors of work, who direct their work.</p>	
Keywords Augmentative and Alternative Communication, teaching, teaching in families, professional ethics	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTIA	6
2.1	Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite	6
2.2	Evantian Opetustilaus.fi -palvelu	7
3	VIITTOMAKOMMUNIKAATION PERHEOPETUS	10
3.1	Viittomakommunikaatio	10
3.2	Perheopetus	12
3.3	Opettajat	14
4	VIITTOMAKOMMUNIKAATIO-OPETTAJAN ETIIKKA	17
4.1	Eettinen haaste ja sen ratkaiseminen	18
4.2	Ammattieettiset ohjeistukset	19
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	21
5.1	Tutkimusjoukko ja aineiston kerääminen	22
5.2	Aineiston analysointi ja tulkinta	24
6	TUTKIMUKSEN ANALYYSI JA TULOKSET	26
6.1	Opettajan kohtaamia eettisiä haasteita viittomakommunikaation perheopetuksessa	27
6.1.1	Vaitiolovelvollisuus	28
6.1.2	Motivaatio	30
6.1.3	Käytösongelmat	34
6.1.4	Opetuspäätöksen saaneet aikuiset	35
6.1.5	Maahanmuuttajataustaiset perheet	37
6.1.6	Muut opetuspäätökseen liittyvät asiantuntijatahot	41
6.1.7	Opettajan pätevyys ja omien taitojen riittävyys	44
6.1.8	Muita esiin tulleita tilanteita	46
6.2	Perheopetuksessa vastaan tulevien eettisten haasteiden ratkaiseminen	50
6.3	Eettisten ohjeistusten vaikutus perheopettajan työhön	51
6.4	Perheopettajan toivoma tuki oman yrityksen ulkopuolelta	53
6.4.1	Kommunikaatio-opettajan eettiset ohjeet	54
7	YHTEENVETO	56
	LÄHTEET	60
	LIITTEET	64

1 JOHDANTO

Viittomakielen tulkit voivat halutessaan ja pätevyyden hankittuaan toimia myös viittomakommunikaation opettajina. Tulkkauksen kentällä viittomakielen tulkin työtä ohjaa vahva ammattietiikka, joka on opittu jo opiskeluaikoina viittomakielen tulkkien ammattisäännöstöstä. Tämän tiedostaen lähdin opinnäytetyössäni selvittämään, millainen ammattietiikka ohjaa tulkkeja silloin, kun he työskentelevät viittomakommunikaation opettajina.

Perheopetuksen haasteita on aiemmin sivuttu opetustyön pedagogiikkaan liittyvissä opinnäytetoissa, mutta niissä on tarkasteltu opetuksen haasteita vain pedagogisesta näkökulmasta (mm. Lappalainen 2002; Eestilä & Hara 2006; Jalkanen & Kuikka 2008). Eettinen näkökulma puuttuu myös Kuivalaisen (2001) tutkimuksesta, joka sivuaa perheiden sekä opettajien odotusten ja tarpeiden kohtaamista käsittelevässä työssään opettajien opetuksessa kohtaamia ongelmia sekä opettajan ja perheiden välistä suhdetta (Kuivalainen 2001, 17-19, 28). Bussman-Virta ja Mäki (2011) pohtivat viittomakielen tulkin opettajuutta kattavasti kaksi vuotta sitten valmistuneessa opinnäytteessään. He käyvät lyhyesti läpi myös opettajan etiikkaa näkökulmanaan tulkin roolin kautta tuleva eettinen ajattelu sekä tulkin ja opettajan ammattisäännöstöt (Bussman-Virta & Mäki 2011, 25-26, 31, 55). Varsinaisia eettisiä tilanteita he käsittelevät jonkin verran opettajan roolin näkökulmasta. Työssä ei kuitenkaan pohdita eettisten haasteiden ratkomista tai opettajan tuen tarvetta.

Opinnäytetyöni aihe rajautui koskemaan perheopetuksia, sillä ne ovat suuri osa opettajan työtä, ja niissä herää omanlaisiaan eettisiä kysymyksiä. Saatuaani työni tilaajaksi Evantia Oy:n Opetustilaus.fi -palvelun laajensin työn rajauksen sisältämään viittomakielen tulkkitauhan omaavien opettajien lisäksi myös muut heidän alihankkijakuntaansa kuuluvat viittomakommunikaatiota opettavat ammattilaiset. Haastatteluihin osallistui loppujen lopuksi perheopetustyötä tekeviä viittomakielen sekä puhevammaisten tulkkeja. Rajausta näihin ammattikuntiin on sopiva, sillä myös puhevammaisten tulkkien tulkkaustyötä ohjaavat vahvat ammattieettiset periaatteet.

Tämän opinnäytetyön pääpaino on esitellä eettisiä haasteita sisältäviä tilanteita, joita perheopetuksen kentällä työskentelevät opettajat kohtaavat työssään. Työn nimi, haastateltavan kommentti, ”Tää opettajan etiikkahan ei ole ollenkaan niin selkeää.” kuvaa mielestäni mainiosti haasteiden ja niiden ratkaisemisen kirjavuutta alalla, jossa ammattilaiset saavat etsiä ammattieettiset toimintamallinsa yhdistelemällä omaa arvomaailmaansa oppimiinsa tulkkausalan eettisiin ohjeistuksiin.

Tuloksissa tuon myös esille, minkä perusteella opettajat ovat ratkaisseet kohtaamiinsa eettisiä haasteita sisältäneitä tilanteita, ja millaista tukea he ovat siinä tarvinneet. Lisäksi käyn läpi haastateltavien ajatuksia olemassa olevista ammattieettisistä ohjeistuksista, jotka mahdollisesti ohjaavat viittomakommunikaatio-opettajien työtä.

Pedagogiikkaan ja viittomakommunikaation opettamiseen suuntautuvana viittomakielien tulkkiopiskelijana minulle oli itsestään selvää valita opinnäytetyön aihe opettamisen alueelta. Oli mielenkiintoista tehdä sellaista tutkimusta, josta koen olevan hyötyä sekä tilaajalle että muille kommunikaation perheopetuksen alla toimiville.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTIA

2.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite

Tässä opinnäytetyössä on tutkittu viittomakommunikaation perheopetuksessa vastaan tulevia eettisiä haasteita. Tutkimus on tehty viittomakommunikaatio-opettajan näkökulmasta. Alkualetuksena on ollut, että perheopetuksessa opettajan eteen tulee erilaisia eettisiä haasteita. Tältä pohjalta olen muodostanut tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet.

Tutkimuskysymykseni ovat

- Minkälaisia eettisiä haasteita viittomakommunikaatio-opettajat kohtaavat perheopetuksessa?

- Miten viittomakommunikaatio-opettajat ratkaisevat perheopetuksessa vastaan tulevia eettisiä haasteita?
- Minkälaista tukea ja apua viittomakommunikaatio-opettajat toivoisivat perheopetuksessa kohtaamiinsa eettisiin haasteisiin liittyen?

Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille perheopetusta tehneiden opettajien kokemuksia eettisistä haasteista ja heidän keinojaan näiden haasteiden ratkaisemiseksi. Tavoitteena on myös kerätä haastatteluista sellaista tietoa, minkä perusteella Opetustilaus.fi -palvelussa voidaan tarvittaessa kehittää alihankkijoille annettavia ohjeistuksia ja järjestettäviä koulutuksia.

2.2 Evantian Opetustilaus.fi -palvelu

Tämän opinnäytetyön tilaaja on Opetustilaus.fi -palvelu. Opetustilaus.fi -palvelu on luonteva vaihtoehto tilaajaksi työlle, jossa käsitellään perheopetusta ja sen haasteita. Opetustilaus.fi tuottaa opetuspalvelua kokonaispalveluna yhdessä alihankkijoidensa kanssa muun muassa Uudenmaan alueella. Opetustilaus.fi on yksi Evantia Oy:n konsepteista.

Evantia Oy on valtakunnallinen tulkkauspalveluiden ja kommunikaatio-opetuksen välittämiseen ja koordinointiin keskittyvä yritys. Evantian juuret ovat 2000-luvun alussa, jolloin Suomessa syntyi tarve yhtenäistää tulkkausalan kenttää tukemalla alueellista verkottamista. Tarvetta vastaamaan perustettiin tulkkauspalveluvälitys, joka antoi tulkkauspalvelun tuottajille mahdollisuuden keskittyä ydinliiketoimintaansa. Samalla välityspalvelu helpotti tulkkausta tarvitsevien asiakkaiden tulkin etsintätöitä. (Evantia 2013a, Evantia 2013b.)

Tällä hetkellä Evantia hoitaa Kansaneläkelaitoksen järjestämän tulkkauspalvelulain alle kuuluvaa tulkkauspalvelun välitystä kaikilla Suomen välitysalueilla yhteistyökumppaneidensa Honkalampisäätiön sekä Sign Line Oy:n kanssa (Kela 2010). Lisäksi Evantialla on omat Tulkkitalaus.fi ja Opetustilaus.fi -konseptinsa sekä välitystoi-

mintaan liittyvän ohjelmiston kehitystyötä. Evantia toimii Helsingissä, Turussa, Oulussa, Tampereella sekä Jyväskylässä. (Evantia 2013a.)

Opetustilaus.fi -konsepti on toinen Evantian päätuoteista. Konsepti perustuu valtakunnalliseen kommunikaatio-opetuksen välittämiseen ja koordinointiin. Tämä opinnäytetyö tarkastelee rajauksensa pohjalta viittomakommunikaation opetusmuodoista perheopetusta opettajan näkökulmasta. Näin ollen esittelen myös Opetustilaus.fi -konseptia ja palvelun prosessikuvausta (Kuvio 1) tarkemmin tästä näkökulmasta.

Opetustilaus.fi -palvelu aloitti toimintansa Uudenmaan alueella 1.9.2011. Palvelu koordinoi pääasiassa kuntien järjestämisvastuulla olevaa kommunikaatio-opetusta opetuspäätöksen saaneille lapsille ja aikuisille sekä heidän lähipiirilleen. Lisäksi palvelua voivat käyttää yksityishenkilöt, yhteisöt, oppilaitokset ja yritykset. (Evantia 2013c; Savonsalmi & Kujala 2012.)

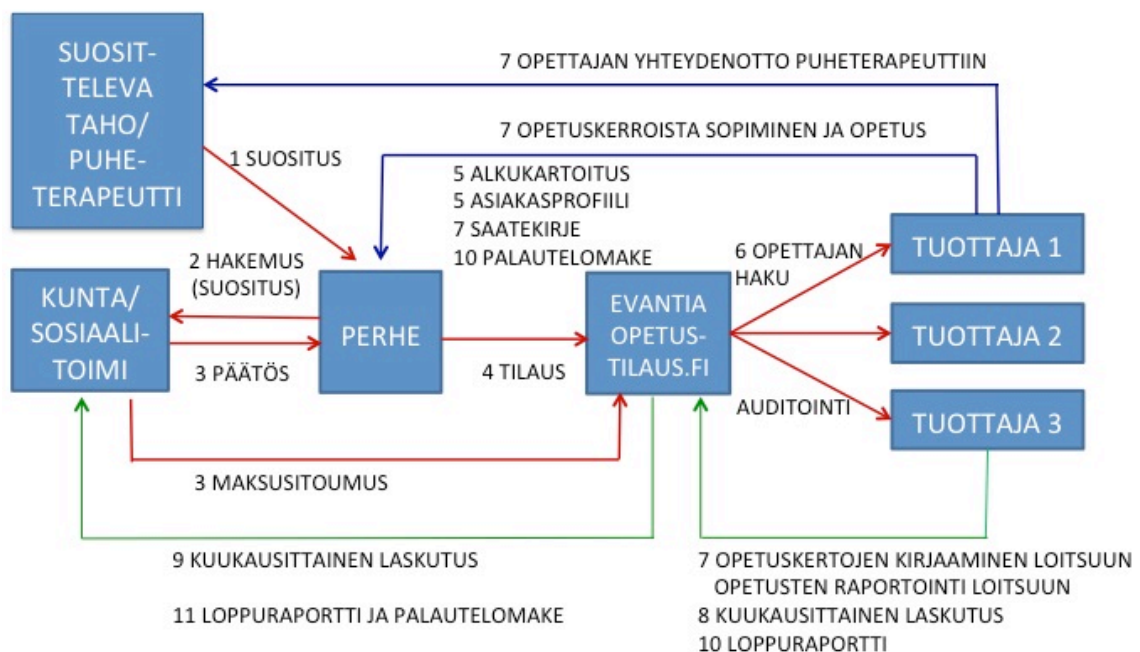
Opetustilaus.fi -palvelulla on alihankkijoinaan reilut 20 palveluntuottajaa, joiden palveluksessa työskentelee yhteensä yli 50 opettajaa. Konseptin tarkoitus on tarjota sekä tilaajalle että alihankkijalle vaivattomuutta ja laatua. Palveluun kuuluu muun muassa käytännön asioiden, kuten tiedonkulun hoitaminen eri tahojen välillä sekä opetuksen laadun seuranta. Laadun seurantaa tehdään esimerkiksi keräämällä perheiltä ja kunnilta palautetta heidän saamastaan opetuspalvelusta. Opetuksen tasoa tarkkaillaan auditointien kautta. (Evantia 2013d; Savonsalmi & Kujala 2012.)

Kommunikaation opetusprosessi alkaa yleensä jonkun perheenjäsenen saatua kommunikaatio-opetussuosituksen puheterapeutilta, lääkäriltä tai muulta asiantuntijalta. Perhe toimittaa suosituksen kotikuntaansa, jossa sosiaalityöntekijä tekee päätöksen maksusitoumuksen antamisesta ja opetustuntien määrästä. Kun perhe on saanut opetuspäätöksen kunnalta, kunta toimittaa päätöksen myös Evantian Opetustilaus.fi -palvelun koordinaattoreille. (Savonsalmi & Kujala 2012.)

Opetustilaus.fi -palvelun koordinaattorit ottavat yhteyttä perheeseen ja kartoittavat, millainen tilanne perheessä on, ja mitä toiveita heillä on kommunikaatio-opetuksen järjestämiseen liittyen. Yhteydenoton perusteella perheelle tehdään asiakasprofiili,

jonka avulla koordinaattori alkaa etsiä perheeseen sopivaa kommunikaatio-opettajaa. Opettaja löytyy sopivuuden ja kilpailutusjärjestyksen mukaisesti jostakin alihankkijana toimivasta palveluntuottajayrityksestä. (Savonsalmi & Kujala 2012.) Opettajan sopivuutta tarkastellessa katsotaan muun muassa opettajan pätevyyttä, aiempaa kokemusta, työskentelyaluetta sekä työajan riittävyyttä uudelle opetukselle. Kilpailutusjärjestyksellä on merkitystä siinä tapauksessa, jos perheen kotikunta on kilpailuttanut kommunikaatio-opetuspalvelut. (K. Varsio, henkilökohtainen tiedonanto 11.4.2013)

Kun perheelle on löytynyt opettaja, Opetustilaus.fi -palvelun koordinaattori on vielä kirjeitse yhteydessä perheeseen. Kirjeessä kerrotaan muun muassa Opetustilaus.fi -palvelun roolista opetuksen koordinoijana sekä opetuksen järjestämisen periaatteista, eli esimerkiksi siitä, kenelle opetus on tarkoitettu ja opetuksen perumisehdoista. Varsinaisesta opetuksesta ja aikatauluista sopiminen on opettajan tehtävä. (Savonsalmi & Kujala 2012; Varsio & Kujala 2013.)

KUVIO 1: Opetustilaus.fi -palvelun prosessikuvaus (Savonsalmi & Kujala 2012 mukailen)

Opetuksen ollessa käynnissä Opetustilaus.fi -palvelun koordinaattorit ovat tarvittaessa yhteydessä perheeseen ja opettajaan. Tarvittaessa opetusta käydään myös seuraamassa Opetustilaus.fi -palvelun toimesta joko saadun palautteen tai laadun valvonnan vuoksi. Opettajan tehtävänä on hoitaa opetusta, olla yhteydessä opetus päätöksen antaneeseen asiantuntijaan sekä kirjata ja raportoida opetuskertojen tiedot Loitsu-ohjelmaan. Palveluntuottaja laskuttaa joka kuukausi toteutuneista opetustunneista Evantiaa, joka niin ikään laskuttaa kuukausittain kaikki tietyn kunnan opetukset kerralla kyseiseltä kunnalta. (Savonsalmi & Kujala 2012.)

Opetuksen päätyttyä opettaja kirjoittaa loppuraportin opetuksen sujumisesta ja lopputuloksesta. Raportti toimitetaan perheelle, kuntaan ja opetussuosituksen tehneelle asiantuntijalle. Opetustilaus.fi -palvelu tiedustelee palautelomakkeen avulla perheen mielipidettä opetuksen toteutumisesta. Jos perhe antaa suostumuksensa, heidän antamansa palaute toimitetaan myös palveluntuottajalle sekä kuntaan. (Savonsalmi & Kujala 2012.)

3 VIITTOMAKOMMUNIKAATION PERHEOPETUS

3.1 Viittomakommunikaatio

Viittomakommunikaatiomenetelmät ovat puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä, eli AAC-menetelmiä (Augmentative and Alternative Communication). Puhetta tukevana menetelmänä viittomat helpottavat henkilön ilmaisua ja ymmärtämistä, sillä viittomia voidaan käyttää täydentämään tai tukemaan epäselvää tai muuten puutteellista puhetta. Puhetta tukevan kommunikointikeinon opettelu ja käyttäminen voi edistää puheilmaisun kehittymistä myöhemmin tai puhetta tukevasta keinosta voi tulla puhetta korvaava menetelmä, jos henkilö ei myöhemminkään ala käyttää puhekieltä. Puhetta korvaavaa kommunikointikeinoja tarvitaan, jos henkilö ei kommunikoi puheella ollenkaan. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20; Huuhtanen 2011a, 15.)

Viittomakommunikaatiolla tarkoitetaan tukiviittomia ja viitottua puhetta, jotka voivat toimia puhetta tukevana tai korvaavana kommunikaatiomenetelmänä. Tukiviittomien ja viitotun puheen käyttö perustuu puhuttuun kieleen. Tukiviittomia käytetään puhutun kielen tukena viittomalla lauseen keskeiset sanat samaan aikaan kun sana sanotaan. Näin pyritään helpottamaan viestin ymmärtämistä. Puheen puuttuessa osittain tai kokonaan viittomat toimivat puheen tapailun tukena. Viitottua puhetta taas käytetään äänellisen tai äänettömän puheen kanssa samaan aikaan puhutun kielen mukaisesti. Viittomat toimivat huulitaluvun tukena ja näin ollen helpottavat viestin ymmärtämistä. Viitotussa puheessa ja tukiviittomisessa käytettävät viittomat lainataan kansallisesta viittomakielestä. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 22–23, 45; Huuhtanen 2011b, 28; Lappi & Malm 2011a, 47.)

Viitotusta puheesta hyötyvät esimerkiksi puhekielen oppimisen jälkeen kokonaan tai osittain kuuroutuneet henkilöt. He osaavat puhutun kielen ja haluavat ehkä itse puhua asiansa, mutta toisen henkilön viestin ymmärtämiseksi he tarvitsevat viitottua puhetta. (Lappi & Malm 2011a, 47.) Tukiviittomien käyttäjäkunta on kirjavaa. Tukiviittomista voivat hyötyä esimerkiksi lapset, joilla on kielellinen erityisvaikeus sekä kehitysvammaiset, autistiset ja afaattiset henkilöt. Tukiviittomia voidaan tarvittaessa helpottaa yksilöllisesti taitojen ja motoriikan mukaan. (Ketonen, Palmroth, Röman, Salmi & Poikkeus 2003, 184–185; Huuhtanen 2011b, 28–30; Launonen 2011, 32–39; Huuhtanen & Harju 2011, 119–121; Manninen 2011, 109; Rautakoski 2011, 99, 101.)

Viittomakieltä ei lueta puhetta tukeviin tai korvaaviin viittomakommunikaatiomenetelmiin, koska viittomakielet ovat puhuttujen kielten tapaan luonnollisia kieliä. Viittomakieli on oma kielensä, joka ei perustu puhuttuihin kieliin vaan sillä on oma kielioppinsa ja lauserakenteensa. Viitotut kielet ovat kansallisia (esimerkiksi suomalainen viittomakieli) ja ne perustuvat visuaalisuuteen. Viitotut kielet ovat kuurojen ihmisten äidinkieliä. (Lappi & Malm 2011b, 40–41; von Tetzchner & Martinsen 2000, 22–23.) Viittomakieltä voi oppia ja omaksua viittomakielisessä yhteisössä (Lappi & Malm 2011b, 45; Huuhtanen 2011b, 29). Jos taas viittomakieliseen yhteisöön kuulumattomien, kuulevien vanhempien perheeseen syntyy kuulovammainen lapsi, perhe voi saada viittomakielen opetusta vammaispalvelulain mukaisena sopeutumisvalmennuksena. (Huuhtanen 2011b, 29).

Puhetta tukeva tai korvaava kommunikointikeino valitaan jokaisen käyttäjän kohdalla yksilöllisesti. Valintaan vaikuttaa henkilön valmiudet kommunikointiin, eli muun muassa aistien toimivuus, käsien käyttämisen kyky, muisti sekä huomiokyky. Lisäksi ennen valintaa pitää selvittää, mitkä ovat henkilön kommunikoinnin tarpeet ja minkälaiset kielelliset kyvyt hänellä on. (Huuhtanen 2011a, 19–21; von Tetzchner & Martinsen 2000, 40.) Moneen muuhun puhetta tukevaan tai korvaavaan kommunikointimenetelmään verrattuna viittomakielen ja viittomien etu on se, että viittomat kulkevat käyttäjänsä mukana koko ajan. Erityisiä apuvälineitä ei tarvita. Joskus viittomien kanssa voidaan käyttää rinnakkain esimerkiksi kuvakommunikaatiomenetelmää. (Huuhtanen 2011a, 20–21; Huuhtanen 2011b, 27; von Tetzchner & Martinsen 2000, 40–44.)

Opetustilaus.fi -palvelun koordinoimiin opetuspalveluihin kuuluu viittomakommunikaatiomenetelmien ja viittomakielen lisäksi myös muiden AAC-menetelmien opetus. Muita menetelmiä voivat olla esimerkiksi kuvakommunikaatio tai vinkkipuhe. Lisäksi palvelun tuotteisiin kuuluu kommunikaatiolaitteiden käytön ohjaus. (Evantia 2013c; Savonsalmi & Kujala 2012.) Haastatteluun osallistuneet puhevammaisten tulkit opettavat viittomien lisäksi muitakin osaamiaan AAC-menetelmiä ja apuvälineiden käyttöä.

3.2 Perheopetus

Päätöksen kommunikaatio-opetuksesta voi saada henkilö, jolla on tarve puhetta tukevalle tai korvaavalle kommunikaatiomenetelmälle tai esimerkiksi viittomakielelle. Kommunikaatio-opetuksesta puhutaan yleensä perheopetuksena tai kotiopetuksena, koska opetuksen kohteena ovat päätöksen saaja ja tämän lähipiiri, eli perhe, sukulaiset ja muut päätöksen saajan arjessa toimivat henkilöt. (Vatanen & Rantala 2006, 10–11; Ketonen ym. 2003, 184–185.) Tässä työssä käytetään termiä perheopetus.

Viittomakommunikaation perheopetusta myönnetään sopeutumisvalmennuksena vammaispalvelulain ja -asetuksen perusteella. Opetus on osa kielihäiriöisen kuntoutusta, ja sen myöntäjänä toimii kunnan sosiaalitoimi. (Ohtonen & Roisko 2013.)

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista säättävän asetuksen (18.9.1987/759) toimintaperiaatteissa sanotaan:

Kunnan tulee ehkäistä ja poistaa vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksia rajoittavia esteitä ja haittoja siten, että he voivat toimia yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä.

Vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet järjestetään siten, että ne tukevat heidän omatoimista suoriutumistaan.

Asetuksen 15 § määrittää, että sopeutumisvalmennus sisältää sellaista neuvontaa, ohjausta ja valmennusta, mikä edistää vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisönsä toimintakykyä. Sopeutumisvalmennuksen toteuttaminen voi olla yksilöllistä tai ryhmäkohtaista ja se voi olla tarpeen mukaan myös toistuvaa. (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/75.)

Kommunikaatio-opetuksen tavoitteena on tukea kuntoutettavan kommunikaation kehittymistä ja rakentaa toimiva kommunikaatioympäristö (Helsingin kaupunki 2011, 2). Tarkoituksena on, että opetuksen avulla lähipiiri pystyy kommunikoimaan kuntoutettavan kanssa ja samalla tämä oppii vuorovaikutustaitoja. (Ohtonen & Roisko 2013.) On tärkeää, että kommunikoinnin kuntoutuksessa kuntoutettavan lähipiiri otetaan huomioon, sillä kaikkien kuntoutettavan kanssa toimivien henkilöiden tulisi osata, ymmärtää ja käyttää samaa kommunikointikeinoa kuntoutettavan kanssa. (Ohtonen & Räsänen 2012; Launonen 2011, 32, 35.) Näin kommunikointimenetelmä saadaan osaksi kuntoutujan arkea (Launonen 2011, 32, 35).

Perheopetus toteutetaan yleensä kotiopetuksena, jolloin opettaja tulee päätöksen saaneen asiakkaan kotiin opettamaan lähipiiriä ja mahdollisesti myös päätöksen saanutta henkilöä. Opetusajankohdat sekä opetuksen kesto sovitaan yhdessä osallistujien ja opettajan kesken. Opetus kestää yleensä korkeintaan kaksi oppituntia kerrallaan, ja sen toteutuksessa otetaan huomioon perheen toiveet ja mahdollisuudet. Perheen ja sukulaisten lisäksi päätökseen sisältyviä opetustunteja voi jakaa myös muiden päätöksen saajan arkeen osallistuvien kesken. Näin esimerkiksi päiväkodin, koulun tai asuntolan työntekijät tai muut tahot voivat oppia päätöksen saajan kom-

munikointitapaa. (Vatanen & Rantala 2006, 10–11.) Evantian Opetustilaus.fi -palvelun ohjeistuksen mukaan perheopetusta voidaan toteuttaa edeltävän esimerkin mukaisesti osittain muun muassa päiväkodin työntekijöille, kunhan päätöksen saaja tai joku tämän lähipiiristä on mukana opetuksessa (Savonsalmi & Kujala 2012). Ohjeistus on tullut palvelua ostavilta kunnilta, ja Opetustilaus.fi-palvelun rooli on viedä se eteenpäin opetuspalvelua tuottaville alihankkijoilleen (B. Troger, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2013).

3.3 Opettajat

Evantian Opetustilaus.fi -palvelu antaa alihankkijoilleen ohjeen opettajien vähimmäispätevyysvaatimuksista. Myös tämä on joidenkin palvelua käyttävien kuntien määrittelemä ohjeistus, jota Opetustilaus.fi -palvelu toteuttaa. (Evantia 2013e; K. Varsio, henkilökohtainen tiedonanto 11.4.2013.)

Pätevyysvaatimukset on kuvattu taulukossa 1. Viittomakieltä tai viitottua puhetta opettavilla opettajilla tulee olla suoritettuna viittomakielen tulkin AMK-tutkinto, viittomakielen ohjaajakoulutus, viittomakielen aineopinnot, viittomakielilinja, viittomakommunikaation erikoistumisopinnot tai K-tason, eli keskitason tentti opettamastaan kommunikaatiotavasta. Tukiviittomia opettavan opettajan pätevyudeksi kelpaa edellisten lisäksi myös puheterapeutin tutkinto sekä puhevammaisten tulkin erityisammattitutkinto. (Evantia 2013e.)

TAULUKKO 1: Opetustilaus.fi -palvelun ohjeistamat koulutusehdot opettajan pätevyydelle (Evantia 2013e.)

OPETTAJAN PÄTEVYYS	
VIITTOMAKIELI JA VIITOTTU PUHE	TUKIVIITTOMAT
<ul style="list-style-type: none"> • Viittomakielen tulkin tutkinto (AMK) • Viittomakielen aineopinnot • Viittomakielen ohjaajan koulutus • Viittomakielilinja • Viittomakommunikaation erikoistumisopinnot • K-tason tentti (viittomakieli tai viitottu puhe) 	<ul style="list-style-type: none"> • Viittomakielen tulkin tutkinto (AMK) • Viittomakielen aineopinnot • Viittomakielen ohjaajan koulutus • Viittomakielilinja • Viittomakommunikaation erikoistumisopinnot • K-tason tentti (viittomakieli tai viitottu puhe) • Puheterapeutin tutkinto • Puhevammaisten tulkin erityisammattitutkinto

Talvella 2012–2013 Opetustilaus.fi -palvelun koordinoimia opetuksia tehneistä opettajista suurin osa oli koulutukseltaan viittomakielen tai puhevammaisten tulkkeja. Pieni osa opettajista oli puheterapeutteja tai muulla pätevyydellä opetusta tekeviä opettajia. Muun pätevyyden alle kuuluvat muun muassa viittomakielen tulkkiopiskelijat sekä kuurot, äidinkieleltään viittomakieliset opettajat. (Varsio 2013.)

Viittomakielen ja -kommunikaation opetuksia tekevien ammattilaisten pätevyydestä on käyty pitkään keskustelua. Vuonna 2010 Evantian silloiset opetuspalveluita tuottaneet yritykset tekivät esityksen opettajien pätevyydestä. Esitykseen kuului olennaisena osana ajatus siitä, että viittomakieltä ja viittomakommunikaatiota opettavilla olisi myös kasvatustieteen tai pedagogiikan opintoja. (Troger 2010.) Kuten yllä olevasta taulukosta voidaan huomata, viittomakommunikaation opettajilla ei tarvitse olla kasvatustieteen tai pedagogiikan opintoja tällä voimassa olevien Opetustilaus.fi -palvelun puolesta.

Seuraavaksi esittelen ne koulutukset, jotka pätevöittävät haastattelemani opettajat tekemään viittomakommunikaatio-opettajan työtä. Haastattelemani opettajat olivat koulutukseltaan viittomakielen tai puhevammaisten tulkkeja.

Viittomakielen tulkiksi voi opiskella Humanistisessa ammattikorkeakoulussa sekä Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutusohjelmassa suuntaudutaan viimeisenä opiskeluvuonna joko tulkkaukseen ja kääntämiseen, kansainvälisiin toimintaympäristöihin tai viittomakommunikaation opettamiseen eli pedagogiikkaan. Viittomakommunikaation opettamisen suuntautuminen sisältää 30 opintopistettä suuntautumisopintoja. Kolmantena lukuvuonna ja neljännen lukuvuoden alussa tulee myös suorittaa vapaavalintaisten opintojaksojen kautta 10 opintopistettä suuntautumiseen liittyviä opintoja. Näiden 40 opintopisteen aikana opiskellaan muun muassa viittomakommunikaatiomenetelmiä ja tietoa niitä käyttävistä asiakasryhmistä, käydään läpi pedagogiikan teorioita, suunnitellaan ja toteutetaan opetusmateriaalia sekä kokeillaan opettamista simuloiduissa harjoitustilanteissa. Suuntautumiseen sisältyy perhe- ja ryhmäopetusharjoittelua oikeissa opetustilanteissa yhteensä 10 opintopistettä. (Martikainen 2009, 97.)

Diakonia-ammattikorkeakoulussa opiskelija valitsee toisen lukuvuoden jälkeen suuntautuuko hän kielten väliseen tulkkaukseen vai kielensisäiseen tulkkaukseen ja pedagogiikkaan. Näistä jälkimmäisessä keskitytään puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien opiskeluun ja tulkkaukseen puhevammaisille asiakkaille. Suuntautumiseen sisältyy myös pedagogiikan opintoja. Suuntautuminen kestää puolet 240 opintopisteen opinnoista ja on näin ollen laajuudeltaan 120 opintopistettä. (Diak 2013.)

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnon voi suorittaa monissa sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksissa (Suomen Puhevammaisten Tulkit 2013). Koulutuksessa opiskellaan tulkkauspalvelujärjestelmää, kommunikoinnin häiriöitä sekä tulkkausta ja kommunikoinnin apuvälineiden käyttöä. Tutkinnon suorittanut osaa muun muassa toimia ohjaavana, tukevana ja kannustavana ammattilaisena puhevammaisten yhteisössä. (Opetushallitus 2010, 10, 31.)

Opetustilaus.fi -palvelun alihankkijoina on yksityisiä ammatinharjoittajia sekä erilaisia yritysmuotoja edustavia suurempia yrityksiä ja säätiöitä, jotka tarjoavat yleensä myös viittomakielen tai puhevammaisten tulkkauspalveluita (Evantia 2013g). Viittomakommunikaatio-opettajat voivat siis työskennellä monenlaisten palvelun tuottajien listoilla.

Kun myöhemmin kerron tämän tutkimuksen tuloksista, käytän käsitteitä yksityinen ammatinharjoittaja sekä isommissa yrityksissä työskentelevä. Jälkimmäinen tarkoittaa edellä mainittuja suurempia yrityksiä ja säätiöitä.

4 VIITTOMAKOMMUNIKAATIO-OPETTAJAN ETIIKKA

Eettiset kysymykset koskevat kaikkea ammatillista toimintaa, sillä eettinen osaaminen on oleellinen osa ammatillista asiantuntijuutta. Eettisellä toiminnalla on tärkeä rooli myös opettajan ammatillisuudessa, sillä opettajan asiantuntijatehtävässä ollaan läheisesti tekemisissä toisten ihmisten kanssa. (Juujärvi, Myyry & Pesso 2007, 10.)

Räsänen (1998, 32–34) on tehnyt omaansa ja Hannele Niemen (1993) tutkimukseen perustuvan listan niistä syistä, miksi opettajan ammatti on hänen mielestään eettinen. Hänen mukaansa opettajalla on suuri pedagoginen vapaus valita opetettavia asiiasältöjä sekä opetusmenetelmiä. Opettajalla on myös vaikutusta oppilaisiinsa, joko negatiivista tai positiivista. Lisäksi opettaja on vastuussa opetuksestaan monelle eri taholle. (Räsänen 1998, 32–34.)

Tämä opinnäytetyö tutkii ja tuo esiin opettajien kohtaamia eettisiä haasteita ja heidän tapojaan ratkaista niitä. Näin ollen etiikan, ja erityisesti eettisen haasteen määrittäminen on tärkeässä roolissa tutkimuksen tekemisessä ja tulosten tarkastelussa.

Etiikka ja sen käsitteistö on laaja ja moniulotteinen. Nostan seuraavassa alaluvussa esille tämän työn kannalta tärkeimmät käsitteet, jotka liittyvät yleisesti opettajan etiikkaan. Vaikka kommunikaation perheopettajille ei ole tehty omaa ammattieettistä ohjeistusta, on erilaisilla ohjeistuksilla tärkeä rooli myös tämän alan opettajan työssä. Siksi esittelen lyhyesti viittomakielen tulkin ammattisäännösten, puhevammaisten tulkkauspalvelujen eettiset periaatteet sekä opettajien eettiset periaatteet.

4.1 Eettinen haaste ja sen ratkaiseminen

Etiikka-sana tulee kreikankielen sanoista ethikos ja ethos, joista ensimmäinen tarkoittaa siveellistä luonteen tai mielen laatua ja toinen yhteisesti omaksuttua tapaa tai käytäntöä. Etiikka on oma tieteenalansa, jonka tarkoituksena on yrittää ymmärtää oikeaa ja väärää koskevia käsityksiä. (Juujärvi ym. 2007, 13.)

Eettinen ongelma syntyy, kun ihminen on epävarma siitä, mitä hänen tulisi tehdä, jotta hän toimisi oikein. Ongelma herättää pohdinnan oikeasta ja väärästä, joka liittyy yleensä omaan ja toisten ihmisten hyvinvointiin ja oikeuksiin. Ratkaisuja eettisiin ongelmiin on yleensä useita, joista mikään ei kuitenkaan poista ongelmaa kokonaan kaikista näkökulmista. (Juujärvi ym. 2007, 13, 17.)

Eettistä päätöksentekoa ohjaavat ihmisen käsitykset oikeasta ja väärästä. Jokaisen ihmisen henkilökohtaiset moraaliset arvot ovat osaltaan vaikuttamassa päätöksentekoon. (Juujärvi ym. 2007, 17.) Yhteiskuntatieteilijä Shalom Schwarzin (1992) mukaan arvot ohjaavat ihmisen elämää yleisten periaatteiden tapaan. Jokainen yksilö laittaa arvot kuitenkin omanlaiseensa, henkilökohtaiseen tärkeysjärjestykseen. (Juujärvi ym. 2007, 35). Arvot näkyvät ihmisen tekemissä valinnoissa, joiden avulla ihminen pyrkii kohti päämääräarvoja, kuten esimerkiksi oikeudenmukaisuutta ja totuutta. Arvoihin liittyy tiedollinen ja tunneosa. Tiedollinen osa kertoo, että yksilöllä on jonkinlainen ajatus siitä, mitä päämääriä arvot edustavat. Tunneosa laittaa ihmisen tavoittelemaan tiedostamiaan päämääriä. Arvot ovat osa ihmisen käsitystä itsestään. (Juujärvi ym. 2007, 35.)

Arvoihin liittyvät läheisesti yksilön asenteet, jotka tarkoittavat yksilön kokemustensa perusteella omaksumia taipumuksia suhtautua tietyllä tavalla jotain asiaa kohtaan. Arvot ohjaavat asenteitamme, ja asenteiden vaihtelu on yleensä nopeampaa kuin arvojen. Toinen arvojen lähikäsite on normit. Normit ovat yhteisesti sovittuja, sosiaalisesti kanssakäymiseen liittyviä tai tiettyyn toimintaan ja toimintatapaan liittyviä sääntöjä, joiden rikkomisesta seuraa yleensä jokin rangaistus. Normit voivat olla kirjoitettuja tai kirjoittamattomia. (Juujärvi ym. 2007, 36–37.)

Eettisissä ristiriitatilanteissa ihmisen arvot voivat olla keskenään vastakkaisia tai ne voivat sopia muiden tilanteessa mukana olevien tahojen arvoja vastaan. Tällöin ihminen voi hyödyntää päätöksen tekemisessä arvohierarkiaansa. Arvohierarkiaa hyödyntäessään yksilö asettaa tärkeysjärjestykseen tilanteeseen vaikuttavat arvot, asenteet, normit ja stereotyyppit. Näin yksilön toiminta perustuu johdonmukaisiin ja luotettaviin ratkaisuihin. (Juujärvi ym. 2007, 57.)

Eettisissä haasteissa yksilöä ohjaa hänen omien arvojensa lisäksi usein myös erilaiset säännöt, ohjeet ja periaatteet. Ammattieettiset ohjeistukset tuovat esiin ammatin harjoittamisen vaatimaa asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työtä kohtaan. Ammattieettisten ohjeiden, sääntöjen ja periaatteiden tarkoituksena on säädellä ammatin harjoittajien toimia normatiivisesti, herättää luottamusta asiakaskunnassa, vahvistaa ammattikunnan sisäistä kiinteyttä sekä suojata ammattikunnan jäseniä. Ammattieettiset ohjeistukset ovat luonteeltaan yleisiä, joten eettisten haasteiden tunnistamiseen ja ratkaisemiseen tarvitaan myös yksilön herkkyyttä tunnistaa ongelmia ja käyttää omia arvojaan niiden ratkaisemiseksi. (Juujärvi ym. 2007, 54–55.)

4.2 Ammattieettiset ohjeistukset

Kommunikaation perheopetusta tekeville opettajille ei ole olemassa omia eettisiä ohjeita. Bussman-Virta & Mäki (2011) toteavat työssään, että tulkkaustyönsä lisäksi opettajana toimivan viittomakielen tulkin opettajan rooliin vaikuttaa viittomakielen tulkin ammattisäännöstö. (Bussman-Virta & Mäki 2011, mm. 25, 36, 38, 57.) Näin ollen esittelen seuraavaksi oman tutkimukseni kannalta oleelliset eettiset ohjeistukset; viittomakielen tulkin ammattisäännösten, puhevammaisten tulkkauksipalvelun eettiset periaatteet sekä opettajan eettiset periaatteet.

Viittomakielen tulkin ammattisäännössä (Liite 1) sanotaan muun muassa, että tulkki noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta, valmistautuu ajoissa ja huolellisesti tehtävänsä sekä kunnioittaa asiakkaansa itsemääräämisoikeutta. Säännöstö on tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän vuonna 1996 hyväksymä ja vuonna 1999 päivittämä. Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän muodostavat Kuurojen Liitto ry, Kuuloliitto ry, Suo-

men Kuurosokeat ry ja Suomen Viittomakielen Tulkit ry. Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä ylläpitää tulkkirekisteriä, johon kuuluvat kaikki tulkkaustyötä tekevät viittomakielen tulkit. Tulkkirekisteriin kuuluvat tulkit ovat luonnollisesti sitoutuneet noudattamaan ammattisäännöstöä. (SVT 2013a; SVT 2013b.) Viittomakielen tulkin ammattisäännöstöä käydään paljon läpi jo opiskeluvaiheessa ja se on yksi osa tulkkirekisterikoetta (Martikainen 2009, 5, 63, 68, 116–117).

Suomen Puhevammaisten Tulkit ry on laatinut ohjeistuksen puhevammaisten tulkkauspalvelun eettisistä periaatteista (Liite 2). Periaatteet velvoittavat tulkkia muun muassa tulkkaamaan viestit sellaisenaan ilmaisumuodosta toiseen, huolehtimaan asiakkaan oikeudesta aloitteentekoon sekä toimimaan tulkkauspalveluverkostossa ja valmistautumaan tehtäväänsä. Suomen Puhevammaisten Tulkit ry on puhevammaisten tulkkien ammattiyhdistys. Yhdistyksen tarkoituksena on toimia alan asiantuntijaelimenä. (Suomen Puhevammaisten Tulkit ry 2013.) Puhevammaisten tulkkauspalvelun eettiset periaatteet ovat tärkeässä roolissa puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkintoa suoritettaessa (Opetushallitus 2010, 15, 17, 21,31).

Opetusalan Ammattijärjestö (OAJ) on valtakunnallinen työmarkkinajärjestö. OAJ tekee edunvalvontatyötä opetuslalla aina varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen. (OAJ 2013a, OAJ 2013b.) Järjestö antaa opetuslalle ammattieettiset ohjeet (Liite 3). Opettajan eettisissä periaatteissa ohjeistetaan opettajaa suhteessa työhönsä, oppijaan, työyhteisöön, sidosryhmiin, yhteiskuntaan ja moniarvoisuuteen. Lisäksi eettisten periaatteiden osana mainitaan taustalla olevat arvot, jotka ovat ihmisarvo, todellisuus, oikeudenmukaisuus sekä vastuu ja vapaus. (OAJ 2013a, OAJ 2013b.) Ohjeet on tarkoituksella kirjoitettu väljiksi, jotta niitä voidaan soveltaa mahdollisimman monenlaisten opettajien työhön (Tirri 1999, 22).

Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö sekä Puhevammaisten tulkkauspalvelun eettiset periaatteet ovat molemmat selkeästi palvelun käyttäjän näkökulmasta tehdyt säännöt. Ne ohjaavat tulkkeja toimimaan muun muassa asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen sekä antavat selkeän ohjeen tulkin puolueettomasta roolista tulkkaustilanteessa. Opettajan eettiset periaatteet huomioivat yhteiskunnan ja oppijan lisäksi myös opettajan tarpeet ja oikeudet (Tirri 1999, 22).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista pieni, tarkoituksenmukaisesti valittu tutkimusjoukko. Tutkimuksen aineistoa kerätessä ja analysoidessa ei pyritä tekemään yleistyksiä, vaan kaikkien tutkimusjoukon osasten tai yksilöiden ääni ja erityisyys tuodaan näkyviin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 160, 176.)

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Teemahaastattelussa haastattelun aihealueet ovat tiedossa, mutta tarkkaa kysymysten asettelua tai järjestystä ei ole tehty etukäteen. Teemahaastattelussa haastattelija on vastuussa siitä, että kaikki aihealueet tulee käsiteltyä haastattelun aikana. Haastattelun kulusta riippuen aihealueet saattavat saada eri haastatteluissa eri verran huomiota. Tämä on tyypillinen piirre teemahaastattelumenetelmälle. Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu asettuu strukturoidun haastattelumenetelmän ja avoimen haastattelun väliin. Ensimmäisessä menetelmässä aineistonkeruuta ohjaavat tarkat kysymykset tiettyine kysymyksenasetteluineen, järjestyksineen ja mahdollisesti jopa vastausvaihtoehtoineen. Avoimella haastattelulla taas on yleensä vain väljä yläteema, josta haastateltava ja haastattelija keskusteleivat vapaasti. (Eskola & Suoranta 2001, 86.) Teemahaastattelumenetelmällä pyritään saamaan tietoa haastateltavien tavoista kokea ja tulkita teemaan liittyviä asioita ja tapahtumia (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48).

Laadullinen tutkimusmenetelmä ja teemahaastattelu sopivat tutkimukseni menetelmiksi loistavasti. Tutkimuksen tutkimusjoukko oli pieni, jolloin yleistäviä tuloksia ei voinut saada. Se ei kuitenkaan ollut tutkimuksen tarkoituksaan. Teemahaastatteluiden avulla saadut yksilöiden kokemukset ja käytännöt kertovat yksittäisten opettajien kohtaamista haasteista ja heidän tavoistaan toimia haasteita ratkaistessaan.

Haastateltavat löytyivät tilaajani Opetustilaus.fi -palvelun alihankkijayrityksistä. Lähetin haastattelukutsun Opetustilaus.fi -palvelun kautta sähköpostilla marraskuussa 2012. Henkilökohtaiset haastattelut toteutettiin kuudelle perheopetusta tekeväälle opettajalle tammikuussa 2013.

5.1 Tutkimusjoukko ja aineiston kerääminen

Tutkimuksen aineisto kerättiin teemahaastattelun menetelmällä tammikuussa 2013. Haastateltavat ilmoittautuivat vapaaehtoisiksi haastateltaviksi vastaamalla marraskuussa 2012 sähköpostilla lähettämääni haastattelukutsuun (Liite 5). Haastattelukutsu meni kaikille Opetustilaus.fi -palvelun alihankkijoiden yhteyshenkilöille, joiden toivottiin vievän viestiä eteenpäin muille yrityksessä työskenteleville opettajille. Haastatteluihin osallistui lopulta kuusi viittomakommunikaation perheopetustyötä tekevää opettajaa Uudenmaan alueelta.

Haastateltavista kolme on koulutukseltaan viittomakielen tulkkeja, ja heistä kaksi teki myös tulkkausta työkseen. Loput kolme ovat suorittaneet puhevammaisten tulkin erityisammattitutkinnon. Heistä kaikki tekivät opetustyön lisäksi työkseen tulkkausta. Haastateltavilla oli kokemusta perheissä tehtävästä opetustyöstä noin 1,5–10,5 vuotta, keskimäärin reilut 4,5 vuotta. Yksi opettaja teki opetustyötä yksityisenä ammatinharjoittajana. Loput opettajista olivat isompien yritysten palkkalistoilla, ja yhtä lukuun ottamatta kaikilla heillä oli ympärillään vähintään kahden muun opettajan ja mahdollisesti myös muiden ammattilaisten muodostama työyhteisö.

Sovin jokaisen haastateltavan kanssa haastatteluajat hyvissä ajoin, ja orientoin heitä tapaamista varten antamalla mahdollisimman avoimesti tietoa haastattelusta jo ensimmäisten yhteydenottojen aikana. Noin viikkoa ennen haastattelua lähetin jokaiselle osallistujalle alustavan, suuntaa antavan haastattelurunon (Liite 6) sekä ennakkomateriaaliksi Haastattelumateriaalia-nimisen tiedoston, josta löytyivät Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö (Liite 1), Puhevammaisten tulkkauspalvelun eettiset periaatteet (Liite 2) sekä Opettajien ammattijärjestön määrittelemät opettajan eettiset periaatteet ja niiden taustalla olevat arvot (Liite 3). Lisäksi tiedostossa oli lyhyesti selvitetty oma määritelmäni viittomakommunikaation perheopetuksessa vastaan tulevalle eettiselle haasteelle (Liite 4), joka perustuu alalla annettuihin ohjeisiin sekä ajatukseen opettajan omien arvojen vaikutuksesta opetuksessa. Lähetin haastateltaville samalla myös Haastattelulupa-paperin (Liite 7), jotta heillä oli jo etukäteen mahdollisuus tutustua siihen, mitä haastattelussa tulee tapahtumaan, ja mitä aineistolle tapahtuu tutkimuksen jälkeen.

Haastattelurunkoon ja ennakkomateriaaliin tutustuminen oli haastateltaville vapaaehtoista. Varauduin käymään ennakkomateriaalit läpi myös haastattelun aikana. Haastattelulupa täytettiin haastattelun aluksi. Selitin, mitä paperissa olevat kohdat tarkoittavat ja pyysin samalla lupaa nostaa haastatteluaineistosta sitaatteja lopulliseen työhöni. Tämä kaikki tallentui haastattelunauhalle.

Pääasiassa haastattelut etenivät niin, että aluksi kyselin perustietoja muun muassa siitä, kuinka kauan haastateltava on opettanut, millainen koulutus hänellä on sekä missä hän työskentelee ja mitä tekee päätoimisena työnään. Tämän jälkeen haastatteluissa keskusteltiin perheopetuskokemuksista ja opetuksessa vastaan tulleista eettisistä haasteista ja niiden ratkeamisesta. Ratkaisumenetelmissä minua kiinnosti myös, onko opettaja tarvinnut apua ja mistä hän on sitä mahdollisesti hakenut ja saanut.

Yllättävän isoksi osaksi haastatteluissa muodostui keskustelu ennakkomateriaaleissa mukana olleista ammattieettisistä ohjeistuksista. Kävin viittomakielen tulkkien kanssa läpi viittomakielen tulkin ammattisäännöstön ja puhevammaisten tulkkien kanssa puhevammaisten tulkkauspalvelun eettiset periaatteet. Lisäksi keskustelimme kaikkien haastateltavien kanssa Opetusalan ammattijärjestön opettajan eettisistä periaatteista. Sen lisäksi, että opettajat pääsivät kertomaan eri ammattieettisten oheistusten vaikutuksesta opettajan työhönsä, niiden läpikäynti auttoi myös löytämään lisää erilaisia eettisiä haasteita sisältäneitä tilanteita. Lopuksi kyselin vielä Opetustilaus.fi -palvelun roolista opettajan arjessa tarkoitukseni selvittää, onko palvelusta ollut apua eettisiä haasteita sisältäneissä tilanteissa, ja millaista tukea opettaja voisi haluta opetuksia koordinoivalta taholta.

Haastattelussani oli siis opettajan perustietojen lisäksi kolme varsinaista teemaa: opettajan viittomakommunikaation perheopetuksessa kohtaamat eettiset haasteet, haasteiden ratkaiseminen sekä oman yrityksen ulkopuolinen tuki nyt ja tulevaisuudessa. Jo ensimmäisestä haastattelusta lähtien mukaan nousi myös neljäs melko vahva teema: erilaisten eettisten ohjeistusten rooli perheopetusta tekevien viittomakommunikaatio-opettajien työssä.

Koin teemahaastattelun olevan luonnollinen tapa kerätä tietoa kovin monipuolisen ja erilaisen koulutushistorian ja työkokemuksen omaavalta joukolta. Strukturoidummalla haastattelu- tai kyselylomakemenetelmällä en olisi pystynyt kysymään asioita niin yksilöllisesti. Myöskään vain avoimia kysymyksiä sisältävä kyselylomake ei välttämättä olisi tuonut niin laajoja vastauksia kuin mitä kasvokkain haastatteleamalla oli mahdollista saada. Teemahaastattelu mahdollisti yksilöllisen haastattelutilanteen mukana joustamisen sekä haastateltavan kertomaan reagoimisen.

5.2 Aineiston analysointi ja tulkinta

Haastatteluaineiston käsittely etenee yleensä aineiston purkamisesta aineiston analysointiin ja siitä tulkintaan ja tulosten esittelyyn. Purkuvaiheessa nauhalla oleva haastatteluaineisto puhtaaksikirjoitetaan tekstiksi. Tähän on erilaisia vaihtoehtoja teemojen mukaisten muistiinpanojen tekemisestä sanatarkkaan litterointiin. Aineistoa analysoidessa purkuvaiheessa tehtyä tekstiä käydään läpi valituilla analysointimenetelmillä. Kun aineistoa on käsitelty, siitä tehdään yhteenveto tuloksiksi. Kvalitatiivisen aineiston tulokset sisältävät aina tutkijan tulkintaa, joka hyvin tehtynä auttaa näkemää käsiteltyä asiaa kokonaisvaltaisemmin. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 138, 141–144, 151–152).

Laadullista aineistoa voi analysoida monin eri tavoin ja usein eri menetelmät sekoittuvat toisiinsa analyysiä tehtäessä (Eskola & Suoranta 2001, 160–161). Eskolan & Suorannan (2011, 164–182) esittelemistä analysointimenetelmistä tämän tutkimuksen haastatteluaineiston analysointiin on käytetty pääasiassa teemoittelua ja tyypittelyä toisiaan tukevinä menetelminä. Kvantifiointia on käytetty haastateltavien perustietojen käsittelyyn. Jossain tapauksissa myös muissa kohdissa on kerrottu kuinka moni haastateltavista on samaa mieltä tuloksissa esitettävistä asioista.

Teemoittelulla haastatteluaineistoa voi käsitellä ottamalla aineistosta esille tutkimuskysymyksiin vastaavia teemoja. Teemoittelua voi myös jatkaa ja jakaa yläteemoja pienempiin osiin. Teemoittelun avulla on helppo löytää vastaukset käytännöllisiin tutkimuskysymyksiin. Tyypittely tukee teemoittelumenetelmää. Tyypittelyssä aineistosta

löydetyt samankaltaisuudet tyypitellään omiksi ryhmikseen. Teemoittelun ja tyypittelyn avulla löytyneitä tuloksia voi esitellä aineistoista kerättyjen sitaattien avulla. Sitaintien avulla aineistosta voidaan tuoda esille tiivistettyjä kertomuksia, jotka elävöittävät tutkimustekstiä ja perustelevat tutkijan aineistosta tekemää tulkintaa. (Eskola & Suoranta 2001, 174–175, 178–179, 181.)

Haastatteluaineiston purkamisessa lähdin liikkeelle osittaisesta litteroinnista. Ensimmäiseksi purin haastattelunauhoja tehden haastattelusta tarkkoja kirjallisia muistiinpanoja. Kirjasin muistiin tärkeimmät asiat sanatarkasti haastateltavan puheen mukaisesti. Tässä ensimmäisessä vaiheessa lajittelin aineistoa haastattelurungon teemojen mukaan perustietojen lisäksi pääasiassa kolmeen teemaan: opettajan viittomakommunikaation perheopetuksessa kohtaamiin eettisiin haasteisiin, haasteiden ratkaisemisen tapoihin sekä haastateltavan oman yrityksen ulkopuolelta hakemaan tukeen ja toiveisiin siitä, minkälaista tukea haastateltava toivoisi jatkossa saavansa. Myös neljänneksi noussut teema erilaisten eettisten ohjeistuksien roolista perheopetuksia tekevän opettajan työssä sai jo tässä vaiheessa oman tilansa. Kirjasin jokaisesta asiakokonaisuudesta ylös, missä kohdassa haastattelunauhaa asia esiintyy, jotta minun oli myöhemmin helpompi tarkistaa muistiinpanojen oikeellisuus.

Tämän jälkeen aloin etsiä kirjallisista muistiinpanoistani niitä asioita, joita halusin tuoda tässä raportissani esille. Tässä vaiheessa käsittelin haastatteluja vielä yksitellen alleviivaamalla tärkeäksi kokemani asiat. Tämän jälkeen siirryin lajittelemaan kaikkien haastatteluiden tärkeinä pitämiäni asioita yhteisesti erilaisten tyyppien alle. Myös tässä vaiheessa neljä teemaa pysyivät pääasiallisena tyypittelyperusteena. Jokaisen pääteeman alle aloin kuitenkin tehdä tarkempia otsikoita esimerkiksi eettisten haasteiden aiheista sekä ammattieettisten ohjeistusten otsikoista.

Teemojen ja tyyppiryhmien avulla aloin tuoda aineistoa tuloksiksi. Tuloksia varten olen tehnyt tulkintaa ja yhdistelyä niin paljon kuin sellaista voi melko suppeasta aineistosta luotettavasti tehdä. Tämän kokoisen aineiston perusteella ei voi yleistää mitään ajatuksia tai mielipiteitä koskemaan kaikkia kommunikaation perheopetuksia tekeviä opettajia ja heidän ajatuksiaan. Tulokset ovatkin luonteeltaan tapaustutki-

muksen tapaisia kertomuksia siitä, miten tietyt opettajat ovat kokeneet tilanteensa ja toimineet sen ratkaisemiseksi.

6 TUTKIMUKSEN ANALYYSI JA TULOKSET

Viittomakommunikaation opettajia haastatellessani sain kuulla monenlaisia eettisiä haasteita, joita opettajat olivat kohdanneet viittomakommunikaation perheopetuksissa. Kokemusten jakaminen on yksi osa tutkimuksen tulosten esittelyä, sillä uskon opettajien kokemusten kiinnostavan Opetustilaus.fi -palvelun työntekijöitä sekä perheopetusta tekeviä opettajia ja heidän työtään ohjaavia henkilöitä. Tässä osassa tulosten esittelyä olen luottanut haastatteluaineistosta nostettujen sitaattien voimaan. Mielestäni sitaattit kertovat opettajien kokemuksista paremmin ja elävämmin kuin mitä olisin omin sanoin referoimalla osannut tuoda esille.

Sitaatit erottuvat muusta tekstistä sisennyksen ja tiiviimmän rivivälin ansiosta. Jokainen sitaatti alkaa ja loppuu lainausmerkkeihin (”). Sitaattien kirjaamisen olen tehnyt tarkasti haastateltavan sanojen mukaisesti. Olen kuitenkin jättänyt lopullisista sitaateista pois sellaiset puheessa ilmenneet täytesanat, joilla ei ole ollut merkitystä sitaatin sisällön kannalta. Lisäksi olen tarvittaessa lisännyt hakasulkeissa ([]) asiaa selvittäviä sanoja, joita haastateltavan puheessa ei ole tullut ilmi. Kaksi viivaa (- -) sitaatissa tarkoittaa, että edellisen ja seuraavan lauseen välistä on jätetty jotain aiheeseen liittymätöntä pois. Joidenkin sitaattien sisältä löytyy lainausmerkit (”). Niiden tarkoituksena on tuoda esille sitä, että kerrotussa tilanteessa joku sanoo jotain. Lisäksi olen käyttänyt kolmea pistettä (...) lauseen lopussa ilmaisemaan puhujan miettimistaukoa. Nämä toimenpiteet olen tehnyt helpottaakseni sitaattien luettavuutta ja ymmärrettävyyttä.

Opettajien kohtaamien eettisten haasteiden ja niistä nousseiden ajatuksen läpikäynnin jälkeen luvussa 6.2 kerron, millaista tukea opettajat ovat haasteiden ratkaisemiseen tarvinneet. Tähän liittyvät myös kolmannessa alaluvussa esitetyt opettajien ajatukset siitä, miten viittomakielen tulkin ammattisäännöstö, puhevalmiiden tulk-

kauspalvelun eettiset periaatteet sekä opettajan eettiset periaatteet sopivat viittomakommunikaation perheopetustyöhön.

Lopuksi olen halunnut löytää myös erityisesti tilaajaa kiinnostavia vastauksia opettajien tuen tarpeesta ja sellaisen tarjoamisesta. Tämä tarkoittaa perheopetusta tekevän opettajan tukemista ja tuen tarvetta erityisesti oman yrityksen ulkopuolelta.

6.1 Opettajan kohtaamia eettisiä haasteita viittomakommunikaation perheopetuksessa

Olen jakanut opettajien kertomat eettiset haasteet kahdeksaan kategoriaan, joista viimeinen sisältää kaikki ne tarinat, jotka eivät sijoitu selvästi seitsemät muun kategorian alle. Kategorioiden yläotsikot ovat syntyneet sen mukaan, mistä aiheista haastateltavat toivat eniten ongelmia esille. Suurimpaan osaan opettajien kertomista tilanteista sisältyi jonkinlainen heidän itsensä tekemä ratkaisu. Joukosta löytyy kuitenkin myös sellaisia haasteita, joihin haastateltava ei ole kertonut ratkaisuaan.

Tutkimuksen alkuoletuksena oli, että opettajat kohtaavat eettisiä haasteita viittomakommunikaation perheopetustyössään. Tämä oletus piti haastateltujen opettajien mukaan paikkansa, sillä jokainen opettaja näki, että eettisiä haasteita joutuu ratkaisemaan lähes jokaisen perheen kohdalla.

”Kyllä mä näkisin, että ne [eettiset haasteet] ihan koko ajan on siinä läsnä. Koska tavallaan koskaan ei voi tietää, mikä tilanne on, ja mikä tilanne sieltä tulee. - - Suurin osa varmasti on just niitä pieniä, ettei mitenkään suuren mittakaavan. - - Jos ei nyt ihan jokaisen [perheen kohdalla tule vastaan], niin ainakin melkein. Kyllä varmasti, ainakin sitten niitä pieniä asioita.”

”En mä tiedä, tuleeko niistä niin kuin ongelmia, mutta ainahan pitää silleen eettisesti pohtia niitä tilanteita ja asioita ihan joka perheen kohdalla, että miten toimitaan.”

”Kyl sieltä tulee. - - Välttämättä niitä ei edes tajua siinä tilanteessa, siihen on oppinut niin kun sulautumaan. - - Ei välttämättä ihan joka perheen kohdalla, mutta semmoisia tulee eri perheitten kohdalla... vähän erilaisia juttuja.”

Se, onko haaste suuri vai pieni, on määrittelijästä ja tulkitsijasta riippuvaista. Kuten jo luvussa 4.1 todettiin, yksilön moraaliset arvot vaikuttavat siihen, miten eettisesti haastavat tilanteet koetaan, ja miten yksilö niitä ratkaisee.

Tässä tutkimuksessa opettajat saivat itse määritellä haasteiden kokoluokan omien kokemustensa mukaan. Suurin osa opettajista ei muistanut kohdanneensa opetusuransa aikana mitään suuria ongelmia minkään perheen kanssa. Kaikilta löytyi kuitenkin paljon kertomuksia pienemmistä haasteista, joita he olivat päässeet ratkaisuun.

6.1.1 Vaitiolovelvollisuus

Vaitiolovelvollisuus oli kaikille opettajille itsestäänselvyys. Opettajan vaitiolovelvollisuus koettiin kuitenkin vähemmän ehdottomaksi kuin sekä viittomakielen tulkkien ammattisäännöstön että puhevammaisten tulkkauspalvelun eettisten periaatteiden määrittelemä tulkin ehdoton vaitiolovelvollisuus. Tähän vaikutti opettajan mahdollinen toimiminen yhdessä muiden saman asiakkaan kanssa työskentelevien asiantuntijoiden, kuten puheterapeuttien kanssa.

Kaksi opettajaa oli joutunut miettimään vaitiolovelvollisuuttaan sellaisissakin tilanteissa, joissa he olivat paikalla toisessa työroolissaan tulkkina. Jotkut opetusperheiden jäsenistä saattavat olla myös tulkkauspalvelun asiakkaita, jolloin perheessä opettajan työtä tekevän tulkin on tiedettävä roolinsa kussakin tilanteessa ja päätettävä rajat eri asioista puhumisesta.

”Jos on esim. sellainen tilanne, että on tulkki ja opettaja. Ja silloin ehkä kaikki [asiakkaat] ei osaa erottaa niitä rooleja toisistaan, kenen kanssa sun tarvitsee hoitaa niitä lapsen asioita. Niin siinähan pitää sitten olla aika tarkka, että milloin mistäkin asioista puhutaan: missä roolissa, missä tilanteessa. Ja välillä tarvii tehdä hyvin selväksi se, että nyt olen paikalla opettajana ja nyt olen paikalla tulkkina. - - Että tarttee muistuttaa siitä, että jos mä oon tulkkina paikalla, silloin on turha kysellä... Että rajat menee näin ja näin ja näin. Ja sitten kun mä oon opettajana paikalla, niin sillinkin pitää olla tarkkana siitä, ettei sekota siihen tulkkausmaailmaan sitä. Että ne asiat, mitä silloin keskustellaan, ne on sitten siitä opetustyöstä ja siihen liittyen.”

Sen lisäksi, että opettajan on osattava erottaa työroolinsa toisistaan, opettajan täytyy myös osata kohdata korrektisti sellaisia tilanteita, missä joku perheen ulkopuolinen taho tulee kyselemään tietyn perheen asioista.

”Mulla on asiakkaan huoltajana henkilö, joka käyttää tulkkia. - - Sitten hänellä on tuttavana perhe, jota olen opettanut ja jonka opetusta jatkan nytten tauon jälkeen. - - Näin tätä perhettä A tässä tannoin ja hän puhui siitä toisesta perheestä, että heilläkin on ollut viittomaopetusta. Ja mä ihan sujuvasti siinä kuuntelin että ”joojoo, niin justinsa, joojoo”. - - Sen jälkeen kun näin heitä sitten [myöhemmin], niin sitten se oli se A-perheen huoltaja että ”hei, sinähän oot käynytkin siellä. Mahtavaa, että sä jatkatkin kuulemma siellä sitten”. Mä olin kaks sekuntia hiljaa ja sitten mä olin, että ”joo, okei”, [koska] he oli itse paljastaneet sen asian, niin myönsin.”

Viittomakielen tulkin ammattisäännössä (Liite 1) annetaan ohje siihen, ettei tulkin ammattiroolit saa sekoittua, mikäli tulkki tekee myös jotain toista työtä, jossa asiakkaat ovat mahdollisesti samoja kuin tulkin työssä. Edellä esitellyissä tilanteissa tällä säännöllä on varmasti ollut vaikutusta, sillä molemmat tilanteen kohdanneet opettajat toimivat myös viittomakielen tulkkeina.

Yksi opettaja toi esiin ajatuksen siitä, voisiko hän opettajana suositella kahta opetettavaa perhettä vertaistueksi toisillensa, ja miten hän voisi tehdä sen niin, että pitäisi kiinni vaitiolovelvollisuudesta.

”Kun sä tiedät, että nämä pari asiakaskuntaa tässä, esimerkiksi nämä perhekunnat, saattaisivat hyötyä toisistaan, mites asia sitten yhdistetään? - - Eli [hyötyisivät] joko vertaistuen takia tai että saisivat muuten sellaista kielellistä tukea tai kielen huollollista tukea toisistaan. - - Siihen pitää varmaan [tehdä] joku valmismalli. - - Eli varmaan se olisi sitten niin, että molemmilta perheitä kysyisi, että jos on tällainen mahdollisuus, niin kiinnostaisiko. Mutta se edellyttäisi tämmösen ikään kuin metatietojen luovuttamista. Että minä kertoisin [tiedot] jollekin toiselle perheelle. - - Sittenhän se lähtisi siitä heidän luvallaan, jolloin itse pystyy ikään kuin pesemään kätensä siitä, ettei ole tehnyt mitään eettistä erhettä.”

Opettajat olivat siis yksimielisesti sitä mieltä, että vaitiolovelvollisuussäännöstä tulee pitää kiinni. Eri ammattiroolit eivät saa sekoittua eikä vaitiolovelvollisuutta pidä rikkoa edes silloin, kun se voisi olla perheen eduksi. Vaitiolovelvollisuuden ehdottomuus ei päde kommunikaatio-opetuksessa, sillä opettaja voi pyytää perheeltä luvan pitääkseen yhteyttä esimerkiksi perhettä kuntouttavien tahojen kanssa. Myös muissa tilan-

teissa opettaja voi perheeltä luvan saatuaan esimerkiksi luovuttaa heidän tietojansa eteenpäin. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin hyvä olla todella tarkka, että kaikki osapuolet tietävät, mihin tietoja käytetään, miksi ja mitä seurauksia siitä voi olla.

6.1.2 Motivaatio

Motivaatio-ongelmia on varmasti monenlaisia. Tämän tutkimuksen haastatteluissa esiin tulleet motivaation haasteet liittyivät perheen jaksamiseen, perheen ennakkoluuloihin viittomien toimivuutta kohtaan sekä perheen osallistumisaktiivisuuteen opetuksessa. Vaikka olenkin jaotellut motivaation haasteet edellä kuvatulla tavalla, voi ongelmilla varmasti olla yhteyttä toisiinsa myös näiden rajojen yli.

Jaksamiseen liittyvät motivaatio-ongelmat ovat tulleet jossain perheessä näkyväksi aikatauluongelmina opetuskertoja sopiessa. Opettajan ratkaisuna on ollut joustaa perheen jaksamisen mukaan opetussisältöjen lisäksi myös opetuskertojen tiheydessä.

”No sen huomaa, kun vanhempien tai perheen mielestä on jotenkin rankkaa kun: ”Taas pitää sopia niitä uusia aikoja millon viitottas. Mutta meillä olis kyllä sitä ja meillä olis kyllä tätä”. - - Yks ratkasu on ollut, että nähdäänkin harvemmin, silloin se motivaatio on pysynyt parempana. Että perhe ei ehkä jopa jaksu sitä että nähdään joka viikko. Nähdään sen sijaan joka toinen viikko. Tai jopa kerran kuukaudessa. - - Sillä tavoin on saanut motivoitua sitä perhettä siihen että he jaksaisi taas ja vielä.”

Opettajien kokemuksen mukaan motivaatioon saattavat vaikuttaa lähipiirin asenteet, pelot ja epäilykset. Joissain perheissä yksi tai useampi perheenjäsen ei välttämättä ole ollut valmis tunnustamaan avun tarvetta, koska se tekisi opetus päätöksen saaneen lapsen tai muun henkilön erityisyydestä näkyvää. Kaksi opettajaa kertoi ratkaisseensa tällaisen tilanteen antamalla perheille aikaa, jonka myötä he ovat vähitellen kertoneet perheille viittomien tarpeellisuudesta. Hyväksi keinoksi he olivat havainneet myös opetuksen suuntaamisen enemmän lapselle. Näin lähipiirille on annettu tilaa rauhassa opetuksen edetessä huomata viittomien hyödyllisyys lapselle ja koko perheelle.

”Toisen vanhemmat asenne että tarvitaanko me tätä. - - Se, että vanhemmat ei oo hyväksyneet sitä lapsen erilaisuutta tai toinen vanhemmista tai joku lähisukulaisista ei ole hyväksynyt sitä. - - Että se puheen kehitys ei toimi ihan normaalilla tavalla, että siihen tarvitaan tukea. Se toinen vanhempi tai lähisukulainen on niin ku vähän vastahankaan siinä. On kyllä opetuksessa paikalla, haluaa olla. Enemmän tulee sellanen olo, että on paikalla katsomassa, että mä varmasti opetan sen mitä kuuluu opettaa, suurin piirtein kellon kanssa. - - Yleensä se on lauennut näissä [perheissä], joissa se on ollut, ihan muutamalla kerralla. Joka kerta oon kertonut, minkä takia tätä tehdään - - ja mikä hyöty tästä on niin lapselle kuin teille perheenä.”

”Jos mä huomaan, että perheen sisällä joku ei koe sitä tärkeeksi välineeksi heidän perheen arkeen, - - niin mä suunnittelen sen opetuksen niin, että mä pystyn näyttämään, että se lapsi tuottaa niitä viittomia ja pystyy tulla ymmärretyksi. Että sitä kautta.”

Saman aiheen ympärillä on liikuttu myös silloin, kun kaikki perheenjäsenet eivät jostain syystä ole osallistuneet opetukseen. Tämän aiheen ottivat puheeksi kaksi haastateltua. He olivat molemmat sitä mieltä, etteivät he voi vaikuttaa siihen, kuka perheestä osallistuu opetukseen, kuka ei.

”Alkuun mä ajattelin, kun alotti näitä opetuksia, että kaikki perheen jäsenet osallistuisi, ketkä on paikalla. Mutta kun hirveen useinhan se oikeesti on niin, että ne isät ei sieltä sohvalta nouse, että ne jää sinne tai istuu parvekkeella tupakalla. - - Alkuun mä ajattelin et pitäisi jotenkin niitä sieltä yrittää saada. Mutta sitten mä ajattelin, että se ei oikeastaan ole mun asia, että sen on sen perheen sisäinen asia. - - Että mä annan sille perheelle sen mahdollisuuden ja ne osallistuu, ketkä osallistuu. Mut et ei se ole mun tehtävä alkaa patistaa sitä isää väkisellä sieltä sohvalta sinne viittomiin. Voin mä tietty tehdä jonkun houkutusryityksen, mutta jos ei se onnistu, niin se on sen perheen sisäinen asia sitten miettiä, ketä siihen osallistuu.”

”Siihen mä en pysty vaikuttamaan, että perheen vanhemmista toinen lukee lehteä tai surffaa netissä eikä suostu tulemaan siihen. Mä en ees puutu siihen. Mutta jos mä saan siihen tilanteeseen kumminkin mukaan huokailemaan. Mä en oo oikeastaa löytänyt muuta keinoa kuin näyttää konkreettisesti [sen lapsen kautta]. - - Ainakin tähän mennessä se on jotain herättänyt. Ja kyllähän se palkitsee kun paikalle tulee ja se kaikista vähiten kiinnostunut kertookin: ”Hei, mä ymmärsin, se halusi maitoa”. ”

Yhden opettajan kertoman mukaan opetuksen toteuttaminen voi joskus kuitenkin häiriintyä siitä, että joku ei halua osallistua tunnille. Tällaisessa tilanteessa opettajan pitänee jossain vaiheessa puuttua asiaan mahdollistaakseen hyvän ja hyödyllisen opetuksen järjestämisen.

”Yhden perheen kohdalla oli semmonen ajatus, että se äiti osasi jo aika kivasti viittoa. Ja äiti otti viittomaopettajan sen takia, että perheen isot lapset oppisi myöskin tukiviittomia ja viittoisi tän puhevammasen lapsen kanssa. Ja lapset oli about 16–17-vuotiaita, jotka ei ollu pätäkääkään kiinnostuneita. - - Miten mä äidille selitän, että kun äiti halusi ja vaati lapsia, että heidän täytyy osallistua, mutta he ei ollut yhtään kiinnostuneita ja ne aina myöhästy. - - Mut sit mä sain sen äitin kanssa puhuttua, että tää ei onnistu näin, että jos me kuitenkin sen äidin kanssa käytäs niitä viittomia. Että kerrattas ne ja mentäs vähän eteenpäin, ja äiti sitten käyttää siellä perheessä ja opettaa lapsia. Se sitten meni läpi ja me sovittiin niin.”

Yksi opettajista toi esille esimerkin siitä, että vaikka opetus olisi lähtenyt hyvin käyntiin ja viittomat saatu osaksi arkea, on perhettä pitänyt motivoida jatkamaan viittomien käyttöä hyvän puheen kehityksen varmistamiseksi. Tilanteen esitellyt opettaja koki ajavansa lapsen etua ja mahdollisuutta turvalliseen itsensä ilmaisuun.

”Joskus perhe haluaa tulla puheella toimeen vaikka selkeesti lapsen valmiudet ei ihan vielä siihen riittäisi. He tarvis vielä viittomia kommunikointiin ihan selvästi. Joskus sattuu sellanen perhe, että viittomapäätöksen loppupuolella jotenkin jakso loppuu. He niin kuin haluisi, että joko me päästäisi sinne puheen puolelle tyystin. Ja sitten kun he vanhempina näyttävät sitä esimerkkiä, lapselle, tarttuu se välittömästi. Ja siinä käy niin että lapsi yrittää vaan sillä puheella ja tulee sitten ymmärretyksi miten tulee. - - Mä otan sen asian kyllä puheeksi. - - Mun mielestä nimenomaan sen takia, että jos se viittomien käyttäminen erityisesti siinä vaiheessa vielä viimeistelisi sen, että lapsi saisi turvallisessa ympäristössä ilmaista itseään. - - Silloin olisi se turva kuitenkin niissä vaikeissa asioissa ilmaista itseään. - - Ja näen kyllä, että tulokset ovat ehdottoman paljon parempia verrattuna siihen, että jos se jää se prosessi kesken.”

Haastatelluista opettajista kaksi totesi, että vastaan voi myös tulla tilanne, jolloin opettajan on hyvä uskaltaa myöntää, etteivät hänen keinonsa motivoimiseen enää riitä. Syitä tähän voivat olla esimerkiksi se, ettei perheellä ole tarpeeksi kiinnostusta opetuksen jatkamiseen tai perheen ja opettajan välinen henkilökemia ei toimi.

”Opetus pitää lopettaa, jos ei mikään käytettävissä oleva [keino] riitä, niin ei sitä motivaatiota saa. Ja sitten perheen kanssa jutellaan ja keskeytetään se opetus sitten. Joskushan se voi olla, että se on ihan henkilökemiaan liittyvää. Että se voi kenties jatkua se opetus jonkun toisen opettajan kanssa.”

Edellisten kertomusten ongelmat ovat olleet opettajan ratkaistavana yksi kerrallaan. Jossain tilanteessa motivaatio-ongelmat voivat kuitenkin ilmetä pahimmassa tapauksessa oikeana ongelmavyöhytinä. Silloin opettajan kannattaa miettiä tarkasti, mikä

ongelmista on sellainen, johon hän voi tarttua, ja josta hän voi lähteä tilannetta selvittämään. Tällaisesta tilanteesta kertoi yksi opettaja.

”Yhdessä perheessä alkoi homma mennä semmoiseksi, että he peruivat aina noin tuntia ennen. Milloin mitäkin ihmeellisiä syitä. Kyllähän se oli ihan selkee homma. Se on vaikea asia kun vanhemmilla on itsellään lukihäiriö ja kielellisiä vaikeuksia, aika vahvoja molemmilla. Ja lapsella on myöskin erittäin haasteelliset ongelmat. Miten tällaisessa tilanteessa sitten saa vanhemmat käsittämään että heidän pitää nyt työskennellä kaikin voimin sen asian suhteen. - - Vanhemmat on siinä kuitenkin isossa roolissa, kun he ovat lapsen kanssa niin paljon enemmän kuin opettaja koskaan siinä opetussuhteen aikana on. - - [Tässä perheessä] alusta lähtien oli niin, että äiti mielellään istu omassa tuolissansa eikä katsonut mitenkään tarpeelliseksi, että hänen pitäisi viittoja. Siinä täytyy jotenkin ottaa sellaisia harjoituksia että kaikkien pitää tehdä jotakin, koska on aika hankala lähteä sanomaan että: ”Viitopas säkin”, koska se on jatkuvaa ja sun täytyy tehdä sitä joka hetki. Mutta jos on suuria kielellisiä vaikeuksia niin on vaikea omaksua viittomiakaan. - - He olivat kymmenkunta kertaa pienen jakson sisässä peruuttaneet just tälle tuntia ennen. - - Mä sitten totesin, että nyt tää ei kyllä oo enää järkevää palvelua. Kun se menee siihen, että mä oon heille varannut sen ajan ja he ei sitten sitä otakaan, eikä halua sitä tarvita, sitten se on toisilta [perheiltä] pois. - - Seuraavan kerran kun me näimme, niin mä otin asian puheeksi ja sanoin että perheitä on kovasti jonossa. Ihan tämmösenä perustelin sen. Mähän en voinut siinä tilanteessa ottaa muita asioita esille, vaikka niillä oli iso merkitys siinä taustalla. Koska se [peruminen] näkyi mun työssä sillä tavalla, mä päätin käyttää sitä korttia sitten. Mä kysyin, että onko heillä vielä valmiuksia jatkaa tätä palvelua ja tunteeko he että se on tarpeen heille. - - Ja kaikki oli ihan että ”ilman muuta, kyllä, kyllä”. Kenessäkään ei ollut nähtävissä pienintäkään sellaista että se olisi ollut feikkaamista. - - Mutta sen jälkeen tuli vielä yksi tai kaksi peruutusta ja mä totesin, että ”juu, ei”. - - Mä tein sellasen ratkaisun, että vammaispalvelun ihmiseen otin yhteyttä ja kerroin tilanteen. Ja sanoin, että itse en enää jatka [opetusta kyseisessä perheessä].”

Motivaatioon liittyviä tarinoita tulkitessa esiin nousee vahvasti se, miten opettajan täytyy olla valmis mukautumaan perheen arkeen ja rytmittämään opetusta perheen resurssien mukaan. Opettajan täytyy toisinaan olla hyvinkin herkkävaistoinen, jotta hän pystyy huomaamaan motivaatio-ongelmat ja löytämään niiden syyt. Opettajan tulee olla rohkea ja ottaa ongelmat puheeksi perheen kanssa, tai vähintään esimerkin avulla näyttää, että opetus on kannattavaa. Opetuksen keskeyttäminen koettiin viimeiseksi ratkaisuksi, mutta sen mahdollisuus tulee muistaa, jos mikään muu ei tunnu enää auttavan.

Motivoimisen apuna opettajalla olisi hyvä olla paljon tietoa viittomien hyödyllisyydestä ja niiden vaikutuksesta esimerkiksi puheen kehityksen edistämiseksi, jotta perheen ja muun lähipiirin vakuuttaminen onnistuu. Jos koulutuksesta ei ole mahdollista saada tarpeeksi perusteellista tietoa edellä mainittujen aiheiden kaltaisista asioista, opettajan olisi varmasti hyödyllistä etsiä tietoa omatoimisesti.

6.1.3 Käytösongelmat

Opettajien mukaan erilaisia käytösongelmia ja niihin puuttumiseen liittyviä asioita perheopetuksessa tulee esille erityisesti silloin kun opetuksessa on mukana lapsia. Huonoon käytökseen puuttumiseen nähtiin olevan selkeä toimintamalli: on perheen aikuisten asia huolehtia, että kaikki käyttäytyvät asiallisesti. Joissain tilanteissa opettajat kokivat kuitenkin olevansa itse oikeutettuja puuttumaan lapsen epäsopivaan toimintaan.

”Ne on sit semmosia vähän epämiellyttävämpiä tilanteita, jos perheessä riidellään paljon. Tai jos siellä nimitellään toisia. Tai jos on lapset läsnä opetuksessa, ja ne riehuu tai tekee jotain muuta semmosta, mikä sinänsä ei liity siihen itse opetukseen tai annettuun tehtävään. Että missä vaiheessa voi sitten alkaa ikään kuin komentamaan lapsia, vaikka vanhemmat on siinä läsnä.”

”Hyvinkin tapauskohtaisesti tavallaan koko ajan pitää pitää tuntosarvia ylhäällä, että miten se etenee se tilanne Että joskus huomaavaisesti kun huomauttaa niin sitten vanhemmatkin alkaa komentamaan tai näin. Sit kun huomaa että on tällaista liikkeellä niin tekee tavallaan rajat itselleen että tähän asti tää on ok, ja sen jälkeen voi sitten sanoa. Mutta sekin varmasti ihan hirveesti riippuu perheestä että minkälaiset vanhemmat on, ja minkälainen se tilanne muutenkin on. Mä en häkelly kauhean helposti.”

”Kyllä se pitäs vanhempien puuttua, mut jos ei vanhemmat puutu, niin kyl mä sit puutun. Ja lapsi ei jaksa istua tai nuori ei jaksa istua, niin kyl mä melkein sulle annan sit jotkut kortit käteen. Et vaikka hän ei sillä hetkellä viittoisakaan, mutta hän kyllä kuuntelee ja kattelee. Mutta se kortti helpottaa sitä elämää, - - et saa jotain tekemistä muuta.”

Yksi opettajista perusteli huonoon käytökseen puuttumistansa sillä, että hän on yksi paikalla oleva aikuinen, jonka täytyy puuttua, jos tilanne sitä vaatii. Hän pohti myös sitä, millaista käytöstä aikuisen tarvitsee sietää lapselta, jolla on erityisiä tarpeita.

”Jos toinen [lapsi] nappaa nyrkillä toista [lasta], mä sanon, koska mä oon aikuinen siinä missä kaikki muutkin on. - - Silloin mä voin käyttää samassa niitä kielellisiä välineitä, niitä viittomia, mitä siihen [tilanteeseen] kuuluu. - - Mä nään sen toisaalta positiivisena, koska silloin päästään käsittelemään sellaisia tilanteita. Mutta ei tule hyväksyä kiusaamista.”

”Jos on kuulovammainen tai muuten kielellisesti jäljessä oleva lapsi, onko näissä kommunikaatio- ja vuorovaikutustilanteissa... Tuleeko kohdeltua sisaruksia - - saman arvoisesti. - - Mulla on tietty malliajatus siitä, miten hommat hoidetaan ja miten taas ei voi käyttäytyä. Esimerkiksi mä en hyväksy sitä, että lapsi käy käsiksi. - - Siinä voi käydä niin, että vanhempi antaa lyödä itseään, mutta mä en anna itseäni lyödä. - - Vaikka mä olen siinä perheessä ulkopuolinen, niin mulla on määrättyt rajat, minkä yli mä en anna toiminnan mennä. Vaikka [lapsi] olisi kotoa saanut sellaisen mallin, että se on sallittua, mutta silti mä en mene siihen malliin.”

Saman opettajan mukaan opettaja voi huonoon käytökseen puuttumalla tuoda lapselle tutuksi myös päiväkodissa ja koulussa noudatettavia sääntöjä. Tämän hän koki kielellisten mahdollisuuksien lisäämisen lisäksi edistävän lapsen kasvamista yhteiskunnan jäseneksi.

Opettajan miettiessä omia rajojaan ja herkkyyttä puuttua huonoon käytökseen opetustilanteissa, päiväkodin ja koulun kasvatusmalli tarjoaa varmasti hyvän esimerkin siihen, millaista käytöstä aikuisen tarvitsee sietää. Vastausten perusteella opettajan on kuitenkin ensin hyvä yrittää vihjata vanhemmille tai muille opetukseen osallistuville aikuisille, että nyt lapsen käytös alkaa häiritä opetusta. Jos tilanne vaatii, kannattaa opettajan puuttua tilanteeseen rohkeasti. Samalla opettaja voi näyttää, miten tilanteeseen liittyvät viittomat tuodaan käytäntöön.

6.1.4 Opetuspäätöksen saaneet aikuiset

Haastatelluista opettajista kolme oli opettanut perheopetuksen nimikkeellä tilanteessa, jossa opetuspäätös oli aikuisella, eli yli 18-vuotiaalla. Pääasiassa he näkivät, että aikuisten kanssa eettisiä haasteita ei ole niin paljoa kuin jos päätös on lapsella. Osaksi haasteiden pienempi määrä johtui heidän mielestään siitä, että kyseessä on aikuinen ihminen, joka toimii niin kuin aikuinen toimii, ja joka voi itse määrittää oman oppimisensa ja sen rajat.

”Kyllähän ne [eettiset haasteet] helpottuu jos se on aikuinen. Silloin se itsemääräämisoikeus oikeesti on ja sitä noudatetaan. Opettajana ei tarvitse miettiä niin paljon niitä rajoja, eikä myöskään niitä eettisiä rajoja, koska kyseessä on aikuinen ihminen jolla on oma päätävävalta asioistaan. Kyllä mun mielestä niitä [eettisiä haasteita] on vähemmän.”

”Kyllä mun mielestä aika samat haasteet loppupelissä on. - - Lapsella kun on niitä omia toimintamalleja vielä, ne voi olla villejä ja ne voi olla ristiriidassa aikuisten [toiminta]mallien kanssa, niin se tuo eniten haasteensa. Kun taas aikuisopiskelijalla lähtökohtaisesti on jo valmiina ne mallit, miten me oletamme toistemme toimivan.”

Aikuisen päätöksensaaajan kanssa työskenneltäessä myös lähipiiri saattaa koostua varsinaisten perheenjäsenten lisäksi tai sijasta erilaisista vammaispalvelualan ammattilaisista. Yksi opettaja näki ammattilaisuuden helpottavan viittomien hyödyllisyyden ymmärtämistä ja niiden käyttöönottoa arjessa.

”Mä nään sen helpompana, koska nää aikuiset [päätöksen saajat] on yleensä sijoittuneet asumispalveluihin. Ja siellä ne ihmiset, jotka mahdollistavat sitä tavanomaista arkea - - he ovat jo ammattilaisia ja ovat sitoutuneet tuottamaan sitä omaa palveluaan, työtään omien ammattieettisten periaatteiden mukaan.”

Poikkeuksia oli tullut vastaan tilanteissa, joissa esimerkiksi asumispalvelun työntekijät eivät olleet ymmärtäneet, miksi heidän asiakkaalleen piti opettaa viittomia. Työntekijät kokivat, että kommunikaatio toimi, sillä asiakas ymmärsi henkilökuntaa hyvin. Tällaiset ongelmat ovat yhdistettävissä luvussa 6.1.2 käsiteltyihin motivaatio-ongelmiin sekä luvussa 6.1.6 käsiteltäviin haasteisiin muiden asiantuntijatahojen kanssa.

Kolme vastauksen antanutta opettajaa eivät siis kuitenkaan kokeneet, että itse opetuspäätöksen saaneet aikuiset tai heidän opettamisensa itsessään aiheuttaisivat erityisiä eettisiä haasteita. Tämän perusteella voidaan pohtia, miksi lapsiasiakkaat ja heidän lähipiirinsä tuovat enemmän eettisiä haasteita opetukseen. Eroja voivat olla ainakin esimerkiksi päätöksensaaajan lähipiirin oleellinen rooli vuorovaikutus- ja kommunikointitaitojen kehittämisessä, lähipiirin päätävävalta päätöksensaaajan asioissa sekä tietenkin tämän luvun alussa esiin noussut tosiasia lapsen käyttäytymismallien erilaisuudesta aikuisten malleihin verrattuna.

6.1.5 Maahanmuuttajataustaiset perheet

Osalla haastattelemistani opettajista oli kokemusta maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettamisesta. Tässä tapauksessa maahanmuuttajataustaisilla perheillä tarkoitetaan muista maista Suomeen muuttaneita, joiden kotikieli on muu kuin suomi ja kotikulttuuri on muu kuin suomalainen kulttuuri.

Maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettaminen ja siihen liittyvät haasteet ovat ajankohtainen aihe Opetustilaus.fi -palvelulle ja sen alihankkijayrityksissä toimiville opettajille. Muualta Suomeen muuttaneet perheet ovat kasvava asiakasryhmä myös sopeutumisvalmennuksena myönnettävän kommunikaatio-opetuksen piirissä. Kieli-muuri, kulttuuriset erot ja niihin liittyvä opettajien epävarmuus ovat toisinaan aiheuttaneet vaikeuksia löytää kommunikaatio-opettajia maahanmuuttajaperheeseen. (Evantia 2013f.) Oli siis mielenkiintoista kuulla haastatteluihin osallistuneiden opettajien kokemuksia aiheesta.

Maahanmuuttajataustaisissa perheissä opettamisessa ei koettu olevan mitään ihmeellistä verrattuna täysin suomalaissa perheessä opettamiseen. Opettajat korostivat herkkyyttä ja kiinnostusta perheen kulttuuria kohtaan sekä tasapainon löytämistä perheen ja suomalaisen kulttuurin välillä.

”Niissä on sellainen oma motivaattori helposti löydettävissä: se kiinnostus siihen kyseisen perheen kulttuuriin ja arkeen. Se on aika helppo väline päästä sinne.”

”Siinä pitää huomioida perheen tavat. Täytyy niin kuin selittää näitä maassa maan tavalla. Ja sitten puoliväliin pitää tulla vastaan. - - Että hyväksytään, koska opettajan tehtävä on kuitenkin mennä paikalle ja tulla hyväksytyksi siihen yhteisöön, missä opettaa. Eli mun mielestä ei voi olla liian tyly eikä asettaa ihan liikaa niitä rajoja. Välillä pitää ottaa askel vastaan myös tämmösissä asioissa, mihin me ei olla muuten meidän arjessa totuttu.”

”Mun mielestä se on niin ku ihminen kohtaa ihmisen. Että kunnioittava asenne. Sehän on niin ku ketä tahansa ihmistä kohtaan, oli se mistä maasta tai mistä sosiaaliluokasta tahansa. Se on se, mikä täytyy toisaalta mun mielestä olla itsestäänselvyys kun lähtee tällaiselle alalle.”

Opettajien kokemat eettiset haasteet maahanmuuttajaperheissä liittyivät muun muassa hieman suomalaisista tavoista poikkeaviin tapoihin ottaa vieras vastaan. Molemmat alla olevat tarinat voisivat kuitenkin tapahtua myös täysin suomalaisessakin perheessä, kuten tarinat kertunut opettajakin totesi.

”Yksi perheenäiti loukkaantui, kun sanoin että valitettavasti en voi jäädä opetuksen jälkeen teelle joka kerta. Mä yritin selittää, että valitettavasti tää tilanne on tämä, ja mä sanon kyllä heti jos mä voin jäädä. Koska 20 minuuttiakin on pitkä aika. Sinä aikana ajaa aika pitkälle jo seuraavaan opetuspaikkaan tai tulkkaukseen tai muuta. Ja sitten jos joku perheenjäsen on enemmän juttutuulella, että ottaa sen opetuksen seuran kannalta, niin silloin pitää vaan asettaa ne rajat, ja sanoa, että täällä tää toimii tällä tavalla, että on semmonen tilanne että kun tilaus on tän pitunen... Että jos te haluutte, me voidaan pitää vaikka kaksi kertaa 45 minuuttia. Sekin onnistuu, mutta sittenkin meidän pitäisi opiskella, että me ei voida istua sitä aikaa ihan vaan teellä.”

”Kerran yksi äiti halusi kovasti tarjota mulle jotain juotavaa, ja se oli vaan 45 minuutin opetus. Ja totta kai mä olin syönyt, juonut, käynyt vessassa, niin kuin yleensä tehdään että kaikki hoidetaan ennen ettei tule mitään opetuksen aikana. Ja mä sanoin, että ei kiitos, ei mulla ole jano, mä oon just syönyt ja juonut ja mä olen oikein tyytyväinen. Niin hän halus antaa mulle limutölkin mukaan, koska heille se oli ilmeisesti niin erikoista että oli limua jääkaapissa. Ja mä tein sen ratkaisun että mä otin sen vastaan, koska mä tiesin että hän olisi loukkaantunut jos mä en olisi ottanut. Hän oli tyrkkäämässä mulle useampaa, ja mä sanoin että ”kiitos mä voin tän yhden ottaa, että mä ehdin just tän juomaan ennen kuin mä meen seuraavaan paikkaan”. Että se raja tavallaan, että ei voi sanoa kokonaan ei, liian tyyliä tavallaan. Mun kuuluu käydä siellä perheessä vielä monta kertaa, vielä pitkän aikaa. Että on pakko tulla vastaan tällaisissa asioissa, mihin ei o tottunut Suomessa että tyrkkää limua mukaa. - - Ei töissä oo tottunut semmoseen.”

Kulttuuriin liittyvissä tavoissa voi siis olla joitakin sellaisia asioita, joihin opettajan pitää osata suhtautua kunnioittavasti ja tulla tarvittaessa puolitiehen vastaan, jotta tilanne ratkeaisi kaikille mukavalla tavalla. Opettajan pitää kuitenkin muistaa pitää kiinni sellaisista asioista, jotka liittyvät opetuksen toteuttamisen vaatimuksiin, kuten opetustunnin aikaan ja sisältöön.

Maahanmuuttajataustaisten perheitten kanssa työskennelleet opettajat korostivat rohkeutta käyttää puhuttujen kielten tulkkeja opetuksessa. Tulkin käytön nähtiin edistävän muun muassa asioiden oppimista sekä käytännön asioiden sopimista. Lisäksi tulkilla todettiin olevan tärkeä rooli siinä, että opettaja saa tietää, millä tavoin päätök-

sensaja-asiakas käyttää puhuttua kieltä. Yksi opettaja toi kuitenkin esille myös sellaisen puolen, että toisinaan, tulkista huolimatta, opettajan kannattaa varmistaa, että perhe on ymmärtänyt asiat juuri niin kuin hän on ne tarkoittanut.

”Tulkki on hirveen arvokkaassa tilanteessa siinä, että enhän mä ymmärrä, mitä se lapsi puhuu. Mä en ymmärrä, että onko se epäselvää puhetta vai puutteellista. Mulla on ilmeisesti ollut aika hyvä tuuri tulkeissa tähän mennessä, että he ovat osannee hyvin kuvailla sitä puhetta ottamatta kantaa siihen puhehäiriöön sinällään.”

”Just yhdellä meidän opettajalla on [maahanmuuttajaperhe]... Siellä on aina tulkki paikalla. - - Niin hän jossain vaiheessa sanoi, että ymmärtääkö ne [perheessä] kuitenkaan kaiken, mitä hän sanoo. Ja hän on alkanut [tehdä niin], että joka ikisen asian hän varmistaa. - - [Kyse on] ihan näistä peruutuksista mutta myös ihan opetuksesta jossa myös ihan lausetasolla [varmistaa asioiden ymmärtämisen].”

Opettajat toivat esille muitakin puhuttujen kielten tulkin käyttöön liittyviä asioita. Yksi opettajista korosti, että opettajan lisäksi myös perheen pitää hyväksyä tulkin läsnäolo, jotta opetustilanne olisi toimiva. Lisäksi yhdessä haastattelussa tuli ilmi, että opettajan on hyvä puhua perheen kanssa siitä, mitkä käytännön asioista kuuluu tulkin vastuulle, mitkä perheen.

”Mä nään että perheen olis hyväksyttävä se tulkki, jotta mä pystyn tekemään sen oman työni, ja jotta he saa sen tiedon omalla äidinkielellään, jotta he varmasti sen asian ymmärtävät.”

”Kun perhe ei ole suomenkielinen ja siellä on tulkki, kuka sen opettajan peruu? Kun perhe ei ymmärrä sitä, että vaikka on tulkki siinä, että tulkki ei voi opettajalle ilmoittaa peruutuksesta, vaan perhe ilmoittaa opettajalle.”

Puhuttujen kielten tulkkien luotettavuuteen haastatteluissa ei otettu kantaa. Yksi opettaja kuitenkin mietti, miksi perheet saattavat haluta valikoida opetuksissa käyttämänsä tulkin.

”Mitä pienemmästä kieliryhmästä on kyse, sitä pienemmät on piirit. Joskus jää aika vähään se, ketä voidaan tulkkeina käyttää. Se vammaisuuden näkyväksi tuleminen on... Riippuen, miten kauan Suomessa on ollut se perhe... Onko lapsi syntynyt Suomessa vai syntynyt kotimaassaan ja muuttanut tänne näin... - - Ite tulkkina mä haluan uskoa, että puhuttujen kielen tulkitkin pitävät suunsa kiinni tilausten ulkopuolella. Mutta tällainen näkemys on että halutaan valita se

tulkki, koska joku toinen saattaa puhua. Mä en tietysti näihin lähe sen enempää selvittämään.”

Muista maahanmuuttajataustaisissa perheissä vastaan tulleista asioista nousivat esille perheen kotikielen käyttäminen suomalaisten viittomien kanssa. Asian esiin ottaneet opettajat ovat kannustaneet perheitä käyttämään viittomien kanssa heidän omaa äidinkieltään.

”Mä nään tärkeänä, että he käyttävät sitä äidinkieltään, koska se on se tunnekieli.”

”Äidin pitää puhua sitä omaa äidinkieltä lapselle. Vaikka ne viittomat opetetaan suomeksi - - niin kyllä mä oon sitä painottanut, että myös äiti puhuu ne asiat myös omalla äidinkielellään. Et se ei haittaa siinä vaiheessa, että vaikka sä viittot istua ja sä sanot sen eri kielellä. - - Se on kanssa sellanen eettinen haaste, että uskaltaa sanoa sen ääneen sinne perheeseen.”

Yksi opettaja toi esiin kokemuksensa siitä, mitä voi seurata kun perhe on ollut Suomessa jonkin aikaa, mutta perheessä ei olla vielä kovinkaan selvillä niin sanotusta normaalista suomalaisesta elämästä ja arjesta.

”Voi olla että he [vanhemmat] näkee sen palveluverkon sellasena, että kaikki kuuluu mulle. Mutta eivät he osaa mieltää sitä, että mitä tavallisesti kehittyvien lasten kanssa se tavanomaisuus on. - - Että kaikilla suomalaisilla lapsilla ei ole esimerkiksi omaa tietokonetta. - - Jossain yhteydessä siitä [töissä] puhuttiin ja mun mielestä se oli aika hyvin sitten mulle selvennetty, että onko perheen aikuiset olleet työelämässä Suomessa. Että ovatko he nähneet sitä puolta ollenkaan, mikä on niin kuin normaali suomalainen arki ja mitä siihen liittyy. Että he näkee sen vaan, että kun tullaan tänne Suomeen, miten paljon ihania kaikkia palveluja jaetaan ja ”teillä on oikeus tähän ja tähän”... Se ei ole heidän vika, vaan heille osoitetaan tää Suomi sellaisena maana, että koko ajan pitää... - - Onko se sen opettajan rooli toppuuttaa sitä?”

Loppuen lopuksi maahanmuuttajataustaiset perheet nähtiin kuitenkin aivan samantlaisina asiakkaina kuin mitkä tahansa muutkin perheet.

”Mä nään että opettaminen on samanlaista kuin kelle tahansa. - - Musta sitten mennään jo jonkun rajan yli jos ruvetaan miettimään, että palvelu on erilaista. Vaan silleen että se opetus on sitä yhtä ja samaa, ja sitten tukitoimet siihen, että perhe pystyy ottamaan sen opetuksen vastaan.”

6.1.6 Muut opetuspäätökseen liittyvät asiantuntijatahot

Kuten luvussa 3.1 on esitelty, opetuspäätöksen tekoprosessiin osallistuvat lapsen puheterapeutti tai muu kuntoutuksen asiantuntija sekä kunnan sosiaalitoimen työntekijä. Selvitin haastatteluissa opettajilta, miten he olivat kokeneet näiden tahojen vaatimusten tai muiden ohjeiden kohtaavan heidän tapansa opettajana.

Yksi opettaja koki sosiaalitoimeen liittyen ongelmaksi sen, että jatkoajan hakeminen esimerkiksi vuoden kestävään opetuspäätökseen on hankalaa ja käytännöt vaihtelevat kunnittain suuresti. Opettaja ei kokenut osaavansa auttaa perheitä jatkoajan hakemisessa, vaikka se olisi opetuksen keskeytymättömän jatkon kannalta voinut olla tarpeellista. Muuten päättävän tahon, eli sosiaalitoimen ei koettu aiheuttavan päänvaivaa.

Suositteluvan tahon kanssa tehtävä yhteistyö koettiin paikoittain hankalaksi. Opetustilaus.fi -palvelu antaa ohjeeksi, että opettajat ottaisivat yhteyttä opetuspäätöstä suositelleeseen tahoon, yleensä puheterapeuttiin. Lähes kaikki haastatelluista opettajista olivat olleet yhteydessä puheterapeuteihin opetusten yhteydessä. Opettajat kokivat yhteydenottamisen usein kuitenkin melko turhaksi, sillä puheterapeuteilta sai harvoin tukea, vinkkejä tai toiveita kommunikaatio-opetusta koskien.

Yksi opettaja oli kokenut myös, että hänen oli pitänyt todistella puheterapeutille viittomien hyödyllisyyttä. Puheterapeutti oli kuitenkin havahtunut ymmärtämään viittomien käytön toimivuuden, kun lapsiasiakkaan puhe oli viittomaopetuksen myötä kehittynyt.

”Jos vaan on tiedossa puheterapeutti, mä aina pyrin ottaa yhteyttä siinä heti [opetuksen] alkuvaiheessa. - - Ne on ollu aina ihan hirveen tyytyväisiä että mä oon soittanu, mutta ne on ihan että ”kyllä sää tiedät miten mennään eteenpäin”. Että musta tuntuu, että mä en oo kauheesti saanut niitä eväitä sieltä.”

”Suositus ei tuu siltä kuntouttavalta puheterapeutilta yleensä, vaan se tulee jostain keskussairaalaista. Kun meitä velvoitetaan Evantian ohjeiden mukaan tekemään yhteistyötä puheterapeuttien ja muitten tarvittavien tahojen kanssa, mutta he eivät kuitenkaan ole kiinnostuneita. Mä oon ihan suoraan sitten kysynyt, että onko se suositus heiltä vai joltain ihan muilta. Heidän roolinsa siinä

puheterapiassa on ihan eri. He harjoittelee sen lapsen kanssa ihan eri asioita kuin vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä. Heidän vastaus usein on, että enhän mä osaa edes viittaa, sehän on sun tehtävä.”

”Ehkä sieltä [puheterapeuteilta] tulee vähän, että päätös on tullut tukiviittomille, mutta puheterapeutti ei oikein haluaisi niitä tukiviittomia perheeseen. Ja mitä taas vanhemmat toivoo, koska ne on käytännöllisempi käyttää kuin [kuva-]kansio kotona. Sitä rajanvetoa on tullut vähäsen, että puheterapeutti sanoo, että miksi. Mä sanoin, että miksi olet kirjoittanut [suositellut].”

”Yhdessä [tilanteessa] puheterapeutti ei lainkaan ymmärtänyt, että voisimme tehdä [yhteistyötä], että voisimme oikeasti toimia samaan suuntaan.”

Näissä tilanteissa voi olla havaittavissa ristiriita annetun ohjeen ja käytännön välillä. Vaikuttaa siltä, ettei kaikille osapuolille ole selkeää, miksi viittomakommunikaatio-opettaja ottaa yhteyttä puheterapeuttiin, ja mitä yhteistyön mahdollisuuksia voisi olla. Jos opettajan tehtävänä on viedä viittomien opetustyötä tutuksi puheterapeuteille, olisi varmasti hyvä rakentaa tarkempi ohjeistus muun muassa siitä, keneen otetaan yhteyttä, mitä yhteistyön mahdollisuuksia on, ja miten niitä voi tuoda ilmi.

Jotkut opettajat arvioivat oman ammattitaitonsa puolesta helposti myös sitä, onko viittomakommunikaatio tai sen tietyt muodot oikea menetelmä asiakkaalle ja tämän lähipiirille. Näiden opettajien kokemuksen mukaan puheterapeutit eivät suhtaudu keskustelunavaukseen tällaisesta asiasta kovinkaan vastaanottavaisesti. Yksi opettaja antoi vaihtoehdoksi, että tilanteesta voi keskustella perheen kanssa ja antaa perheen viedä asiaa eteenpäin. Useamman opettajan kertomuksista kävi ilmi, ettei opettajan ole pakko toteuttaa sellaista opetusta, josta ei tunnu olevan hyötyä kenellekään.

”Mun mielestä mikään ei kiellä sitä, etteikö perheen kanssa voisi kokeillaan jotain toista [kommunikatio-] tapaa. Jos esimerkiksi huomaa, että on ajateltu tukiviittomia. Sitten onkin lapsi, joka on todella motivoitunut ja puheen tuotto on esimerkiksi todella vaikeeta, silloin opettajana voi myös kysyä, että mitä mieltä te olisitte viitotusta puheesta. - - Silloin voi kokeilla perheen kanssa, kattoo mitä mieltä he on siitä kun he saa enemmän tietää mitä se on. Koska todennäköisesti perhe ei tiiä siitä vielä. Että sinänsä kuuluu mun mielestä kertoa vaihtoehtoista. Että vaikka on tukiviittomapäätös, voi keskustella siitä mitä tukiviittomat on, mitä viitottupuhe on, mitä viittomakieli on. Ja sitä kautta kattella sitä tarvetta ja tarvittaessa lähteä edistämään sitä, jos on sellanen olo perheellä ja opettajalla, että se viitottu puhe on parempi vaihtoehto kuin ne tukiviittomat. Ja sittenhän sitä asiaa voi joka tasolla lähteä edistämään siihen suuntaan pikku hiljaa.”

”Perhe on ollut ihana ja on ollut tosi reippaasti mukana opetuksissa ja lapsikin on ollut mukana. Mutta lapsi ei oo pätäkääkään kiinnostunut viittomista, ei halua nähdäkään viittomia ja hänellä on puhettakin jonkun verran, ihan mukavastikin. Ja vanhemmat on yrittänyt sitten sinnikkäästi käydä mun kanssa niitä viittomia. - - Nyt mä sitten viime kerralla otin sen esiin, että ”miltä teistä nyt tuntuu, että onko teidän mielestä tästä nyt hyötyä”. Kun mulle tuli sellainen tunne että ne ei itekään koe niitä niin hyödylliseksi, että ne ottaisi arkeen niitä viittomia. Että ne ei sitä lasta hyödytä. - - Ja mä näin että tää on just sellainen lapsi, joka tarvitsee tällaista tukea [kuvia], ei niitä tukiviittomia. - - Me sovittiin, että nyt lopetetaan tää tähän, ja he jättää ne loput tunnit hyllylle, jos he haluaa, niin he voi sitten käyttää. Ja mä sitten ehdotin, että he voi sitten myöhemmin hakea, jos he haluaa, erikseen ohjausta siihen kuvakommunikaation käyttöön.”

Tällaisissakin tilanteissa opettaja tarvitsee rohkeutta ottaa asioita puheeksi ja tuoda esiin vaihtoehtoja, joista voisi olla hyötyä perheelle. Kuten luvussa 6.1.2 esitellyissä perheen motivaatio-ongelmiin liittyvissä tilanteissa, myös tässä tapauksessa opettajalla tulee olla tietoa ja näkemystä erilaisista vaihtoehtoista, jotta hän voi perustella ehdotuksiaan ja ratkaisujaan.

Sosiaalitoimen ja puheterapeutin lisäksi opettajat saattavat päätyä vastakkain myös muiden ammattilaisten kanssa. Kuten luvussa 4.2 todettiin, päätöksen saajan lähipiiriin tuki on tärkeässä roolissa kommunikointimenetelmän käyttöön otossa ja arkeen viemisessä. Tämän takia opetus päätöksen tunteja saa käyttää muidenkin päätöksen saajan kanssa toimivien tahojen, kuten päiväkodin työntekijöiden opettamiseen. Mutta kuten samassa luvussa kerrottiin, tämän voi toteuttaa kuitenkin vain niin, että joko päätöksensaaja tai joku hänen perheen jäsenistään osallistuu samalle opetustunnille.

Aiemmin opettajien kertomien tarinoiden perusteella todettiin, etteivät kaikki perheenjäsenet ja sukulaiset ole aina täydellä innolla mukana opetuksessa. Toisinaan kapuloita rattaisiin voivat laittaa myös kasvatuksen asiantuntijat, jotka ovat tekemisissä päätöksen saajan arjessa. Tämä on harmittanut osaa opettajista.

”Pääsääntöisesti joko perhe tai sitten se toinen yhteisö, missä lapsi toimii - - vain toinen niistä on motivoitunut viittomien opetteluun... Ja kyllä vielä opetellaan niitä, mutta että otetaan ne sit myös arkeen, että uskotaan niihin. - - Helppoohan se on se, joka on kaikista innostunein niin vaan sille syöttää sitä, mutta se ei sitten oo sen lapsen edun mukainen, se kokonaisuus ei välttämättä sitten näyttäydy sen lapsen arjessa. Se on varmaan se yleisin, mulla ei oo yhtään sellaista perhettä ollut, missä molemmat tahot olisi kauheen innoissaan. Varmaan johtuu siitä, ettei sellaisia perheitä tule tämän opetuksen pa-

riin. He ovat hankkineet sen osaamisen muualta ja päiväkodissa on se osaaminen jo.”

”Yllättävin on mun mielestä se muitten [esim. kasvatuksen] asiantuntijoiden haluttomuus tehdä yhteistyötä. - - Ja sitten hyväksyä se, että muut asiantuntijat ei pidä tärkeänä sitä meidän työtä. Tai sitten pitävät niitä viittomia tarpeettomina tai kuormittavina siinä heidän omassa ydintehtävässään, siinä arjessa, ja sen takia kokevat sen meidän yhteistyön kuormittavaksi. Siinä tekisi mieli ravistella. - - Sen on joku muu asiantuntija todennut sen tarpeen. Silloin me ei voida sitä kyseenalaistaa, eikä me tietysti kyseenalaistakaan. Niin se tuntuu vähän kohtuuttomalta että jotkut muut kyseenalaistaa sen, kun sen joku on kuitenkin kokenut tarpeelliseksi. - - Jos se perhekään ei ole motivoitunut, sitä ei koe niin raskaana. Mutta jos perhe on motivoitunut, mutta he ei saa sitten tukea siihen, että lapsen arjessa muut aikuiset hyödyntäisivät sitä. Se on ehkä se tavanomaista arkea eniten kuormittavin.”

Opettajat eivät osanneet kertoa näihin haasteisiin ratkaisuja. Pohtimisen arvoista on se, mikä opettajan rooli on siinä, että esimerkiksi lapsiasiakkaan päiväkodissa otettaisiin viittomat käyttöön ja henkilökuntaa motivoitaisiin huomaamaan niiden tärkeys. Asiantuntijana opettajan tulee olla perheen tukena viittomien tuomisessa lapsen arkeen. Perheellä on kuitenkin valmis yhteys esimerkiksi päiväkodin henkilökuntaan, jolloin tuntuisi luonnolliselta, että perhe olisi sinne ensisijaisesti yhteydessä myös lapsen kommunikointiasioissa.

6.1.7 Opettajan pätevyys ja omien taitojen riittävyys

Opettajan pätevyysvaatimukset puhuttivat monessa haastattelussa. Suurin osa opettajista koki ongelmalliseksi sen, ettei kommunikaatiomenetelmien opettajilta vaadita pedagogista pätevyyttä.

”Siellä pitää olla taustalla joku pedagogiikka, mihin sä pystyt pohjaamaan ite ne omat arvot, myös opettajana.”

Oman koulutuksen nähtiin kuitenkin myös riittävän sellaisenaan kuin se on, koska opetuksia koordinoiva taho on antanut suunnan pätevyysvaatimuksille.

”Mun mielestä olisi hienoa jos kaikilla olisi se opettajan koulutus, sehän olisi tosi hieno ja varmaan semmonen jota kannattaa tavoitella. - - Nyt tällä hetkellä

mennään näin. Ja niin kauan kuin Evantia on määrittelly. Sen opettajan pätevyden... Sehän ei ole meistä kiinni.”

Yleisesti ottaen koettiin, että opettajan täytyy tunnistaa omat taitonsa ja niiden riittävyys. Haastateltujen mielestä opettajan tulee uskaltaa sanoa ääneen, jos jokin opetus ei ole hänen taidoilleen sopiva. Osa oli niin joutunut vuosien varrella tekemäänkin.

Kaksi opettajaa puhui siitä, että uuteen perheeseen mentäessä opettaja ei voi tietää, millainen opetus häntä odottaa. Vaikka perheen olisikin jo tavannut, opettaja voi silti vielä myöhemmin todeta, etteivät omat taidot riitäkään opetuksen toteuttamiseen.

”Kyllähän siinä hommissa saattaa joutua jotkut eettiset rajat siitä omasta pätevydestä [asettamaan], jos perheessä on hyvin rankka tilanne. Esimerkiks ei hyväksytä sitä, että laps tarvii tukea, sitä opetusta. Mä oon myös joskus kokenut että perheessä on niin kireät välit, että aina kun sä meet paikalle, toisia nälvitään tai sellasta ikävää. Niin silloin välillä miettii, että onkohan tässä kaikki niinku pitäs että kannattaako mun jatkaa, että johtuuko se siitä, että mä en nyt osaa ohjata tätä tilannetta että keskitytään tähän asiaan. Mutta kysehän ei välttämättä oo siitä ollenkaan. Se voi olla että se on se hankala tilanne siellä perheessä mikä aiheuttaa sen että siitä opiskelusta ja oppimisesta ei tahdo tulla mitään.”

Oman osaamisen rajaaminen nähtiin tärkeäksi myös niissä tilanteissa, jolloin perhe alkaa odottaa opettajalta muutakin ammattitaitoa kuin viittomakommunikaation opettamista. Terapeutiksi opettajan ei tule ryhtyä, eikä diagnoosien kirjoittaminen ole opettajan työtä.

”Harvoin siellä [perheessä] on vain puhtaasti puhumaton lapsi. Ei siellä tarvitse moniakaan ongelmia olla, jotka sitä perhettä kuormittaa, niin se että se opetustilanne pysyisi opetustilanteena eikä terapiakäyntinä, niin se on ehkä niitä. Ja sitten kun se hätä on suuri. Kun tää maailma pyörii sen voimin että on ihminen, joka pystyy tuomaan mielipiteensä esiin ja häntä kuunnellaan, niin me ollaan aika luonteva kanava purkaa sitä turhautumista, kun oma lapsi ei tuu ymmärrettäviksi tai kuulluksi tai saa tolkuttomia raivokohtauksia. Koska mehän ymmärrämme sen. Sen takiahan me ollaan siellä tuomassa jotain välineitä siihen, että lapsi pystyy ilmaista itseään.”

”[Usein jatkopäätöstä varten] perhe pyytää jonkun semmosen koosteen, että mikä meillä on viittomatilanne nyt. Sitten mä teen semmosen koosteen, missä mä yleensä kerron ihan tavalliset speksit, että minkä verran opetusta on ollut,

mitä aihealueita, ja mitkä ovat olleet isoimmat kielelliset haasteet, ja mitkä on nyt akuutit tällä hetkellä. - - Mä vaan kerron kylmän viileästi ne faktat, mitkä liittyy siihen kielelliseen asiaa, sen enempää spekuloida, koska sehän ei ole mun tehtävä. - - Mä en voi mitään diagnoosilauseita kirjoittaa, koska mä en voi tehdä sellaista eikä mun kuulu tehdä sellaista.

Kuten jo aiemmin tämän työn tuloksissa on todettu, opettaja tarvitsee paljon tietoa ja vahvan ammattitaidon, jotta hän pystyy toimimaan asiantuntevana ja motivoivana opettajana monenlaisissa perheissä. Bussman-Virran ja Mäen (2011, 33–35) opin- näytetyöstä paljastuu, että viittomakielen tulkin koulutuksen käyneet opettajat kokivat saaneensa koulutuksesta hyvän pohjan viittomakommunikaation opettamiselle. Koulutuksen ei kuitenkaan koettu täyttäneen kaikkia tiedollisia tarpeita. (Bussman-Virta & Mäki 2011, 35.) Puhevammaisten tulkikoulutuksen käyneitten kommunikaatio-opettajien puolelta ei ole tehty samanlaista selvitystä. Voidaan kuitenkin olettaa, että viittomakielen tulkin tutkintoa suppeampi koulutus antaa myös valmiuksia kommunikaatio-opettaja työhön, mutta se ei välttämättä anna mahdollisuutta oppia kaikkea sitä taitoa, mitä käytännön kommunikaation opetustyössä tarvitaan. Pätevyysvaatimukset ovat kuitenkin Uudenmaan alueella tällä hetkellä luvussa 3.3 kuvatu- nlaiset. Monella muulla alueella opetustyötä tehdään myös ilman vaatimuksia pätevyys- destä (Trogen 2010, 16). Opettajan omalla aktiivisuudella tiedonhaussa, itseopiske- lussa ja jatkokouluttautumisessa lienee siis suuri rooli kentällä. Aktiivisuuteen vaikut- taneen opettajan tunne sekä eettinen harkintakyky omien taitojensa riittävydestä.

6.1.8 Muita esiin tulleita tilanteita

Seuraavaksi esiteltävät eettiset haasteet eivät löytäneet paikkaansa edellisten otsi- koiden alta. Tilanteet ja pohditut asiat liittyvät muun muassa perheiden kotioloihin, lapsiasiakkaan edun ajamiseen, aikataulujen sopimiseen sekä siihen, mitä perheope- tuksen sisältöön kuuluu.

Kukaan haastatelluista opettajista ei ollut viime vuosina joutunut miettimään opetus- perheen lapsen kotioloja lastensuojelullisesta näkökulmasta. Jokainen totesi kuiten- kin kokevansa, että heidän velvollisuuteensa kuuluu ilmoituksen tekeminen, jos per-

heen tilanteessa tai kotiolloissa olisi jotain hälyttävää. Yksi opettaja muisti perheen, jonka vanhemmista hän olisi halunnut tehdä suojeluilmoituksen.

”Yksi sellainen perhe on ollut että ois tehnyt mieli tehdä suojeluilmoitus niistä vanhemmista. Perheessä oli siis niin niin niin vilkkaat lapset, että mä en ole eläessäni nähnyt niin vilkkaita lapsia, ja toinen oli puhevammainen. Ja ne vanhemmat oli siis niin väsyneitä. Enkä ihmettele yhtään. Et jotenkin mä ihmettelen, että se äiti jaksoi niin hienosti niitä tuki[viittomia]. Mutta niistä oli oikeasti hyötyä hirveesti, että hän... Mutta hän oli niin ku aivan rikki ja poikki.”

Kaksi opettajaa oli päätyntä puuttumaan vähän yksinkertaisempiin ongelmiin. Lapsen parasta täytyy ajaa toisinaan silläkin uhalla, että joutuu tekemään kiusallisia huomautuksia tai rajoittamaan perheen innostusta. Opettajien kertomissa esimerkeissä on kyse hyvin käytännön asioista.

”Mulla on perheopetuksessa tukiviittomia, ja heillä on myös kuvat käytössä, kun lapsi ei puhu. Kyl mä vähän aikaan mietin, heillä oli kaikki kuvat silleen aikuisen tasolla. - - Että sanonko mä niille, että laskekaa ne siihen lapsen tasolle. Mutta sanoin. - - Kun eihän pieni lapsi näe, että ne on siellä metrin ylempänä.”

”Perheet haluaa usein tietää sitä, tätä ja tuota, ja he ei ehkä osaa ajatella, mikä sen lapsen sen hetkinen kielellinen tarve ja taso on. - - Periaate ja perustelu on se että se on tavoitteena sellainen hyväksi havaittu polku edetä siinä kielenkehityksen rakentumisessa. Mä ihan tietoisesti sanon perheelle että meidän ei olisi hyvä mennä tällaiseen aihealueeseen ihan vielä, mutta voidaan muutama viittoma kattoo johonkin tilanteeseen. Koska on syytä välttää semmosia liian haasteellisia viittomia, joko motorisesti tai jollain muulla tavoin liian haasteellisia käsitteitä, varsinkin alkuvaiheessa. Täytyy tavallaan huolehtia siitä, että se oppiminen on positiivinen tapahtuma sille lapselle, se mahdollistaa sitä syväoppimista sitten.”

Kuten luvussa 3.2 kerrottiin, viittomakommunikaation perheopetusta myönnetään vammaispalvelulain asetuksen perusteella. Yksi opettaja halusi muistuttaa siitä, että perheet voivat kokea saamansa opetuspalvelun arkaluontoisena asiana.

”Jos sulla ei olekaan niin avoin ja niin valmistautunut se perhe siihen [opetus-] asiaan, se voi ollakin todella... He ei halua yhtään, että kukaan ylimääräinen tietää, että heillä on vammaispalvelun kautta [opetusta]. Tämän pitäisi olla jostakin kielipalvelun kautta, koska kieltähän ja ajatteluahan tässä sparrataan, lähtökohtaisesti. Se [vammaispalvelun alaisuus] lyö leiman.”

Perheopetuksen järjestämiseen kuuluu, että opettaja ja perhe sopivat yhdessä opetustuntien ajankohdista ja säännöllisyydestä omien aikataulujensa mukaan. Seuraavat kaksi esimerkkiä kertovat siitä, miten yhteisesti sovittujen aikataulujen kanssa voi toisinaan olla ongelmia sekä perheen että opettajan puolelta.

”Jos on vaikka sovittu suullisesti opetusaika ja se on ymmärretty väärin jollain tavalla, et ollaan erimieltä siitä, mikä aika se olikaan sovittu. Että kuinka paljon siinä sitten joustetaan. Sekin tietysti hirveesti riippuu tilanteesta.”

”Mä teen [myös] tulkkauksia ja mulla on aika tiukka tilanne, että mä saan päivän laitettua järkevästi. Toisinaan mä joudun opetuksia pitämään ikään kuin varaventiileinä. Meinaan sitä, että jos näyttää, että mun päivästä tulee mahdoton. Ja jos mulla on vain yksi opetus esim. sovittu jonkun matkan päähän. Niin kyllä mä mietin, että soitanko mä heille, että sopiiko jos mä tuun puolituntia myöhemmin vai onko parempi sittenkin, että mä katon vaan uuden ajan. - - Jos joudun joltain perheeltä omasta syystä perumaan opetuksen, katson kyllä että seuraavat kerrat menee [niin kuin on sovittukin]. - - Oon perheille myöskin alusta heti sanonut, että voi tulla myöhästymisiä ihan senkin vuoksi, että tulkaukset venyy.”

Yksi opettajista toi esiin sen, että pitkän opetussuhteen kuluessa opettajan tulee miettiä perheen parasta. Viittomis- ja opetustapoja on monenlaisia ja selkeän, yhdenmukaisen alun jälkeen voi olla hyvä, että perhe näkisi ja opettelisi muutakin kuin yhden opettajan tapaa.

”Opettaja: – Kun on opettanut hyvin pitkään jotain perhettä, niin silloin pitäisi osata vetää raja, millon siitä asiakkaasta/perheestä tulisi tavallaan luopua. Vaikka se yhteistyö olisi todella hyvää ja sujuvaa. - -

Haastattelija: – Ja sä meinaat sillä luopumisella sitä, että se perhe saisi jotain muutakin mallia?

Opettaja: – Nimenomaan. Että joku muukin tulee ja viittoo eritavalla ja opettaa eritavalla, vaatii eri asioita, kuin mitä on itse tottunut, että nää pitää osata. Ja sitten joku muu tulee ja sanoo, että ei kun nyt ruvetaan tekemään tätä.”

Kaksi opettajaa otti esiin tilanteen, jossa opettaja jatkaa opetusta perheessä, missä toinen joku opettaja on opettanut esimerkiksi viittomien alkeet. Opettajat pohtivat, voiko perheelle sanoa, jos itsestä tuntuu, että heille on opetettu jostain syystä väärää viittomia. Yhden opettajan mielestä opettajan täytyy pystyä sanomaan, jos opetettu viittoma on hänen mielestään perheelle sopimaton. Kuten edelläkin jo todettiin, on hyvä, että perhe saa erilaista mallia viittomiseen. Tämä auttaa perhettä ymmärtä-

mään myös sen, että kodin ulkopuolella he voivat kohdata monenlaisia viittomistapoja. Yksi opettaja toi kuitenkin esiin sen, että tällaisia ”korjaus”-tilanteita varten opettaja on hyvä miettiä etukäteen, miten asian perheelle ilmaisee.

”On vaikka perheellä ollut alkeet jonkun toisen opettajan pitämänä ja sitten menee itse sinne. Ja sitten selviää jossain vaiheessa että käytetään jossain kohtiin eri viittomia tai sitten huomaan, että perheessä joku tai kaikki viittoo jonkun viittoman silleen, mikä mun mielestä on oikeastaan vähän ehkä väärin opittu, - - niin semmosessa kohtaa se ratkaisu ei ole, että sanoo että ”tuo on väärin, teille on opetettu väärin”. Vaan jollain muulla tavalla sitten. Ja joskus tietenkin voi olla ihan turhaa alkaa korjaamaan niitä viittomia.”

Opettajan työn rajoja käsiteltiin jo edellisessä alaluvussa opettajan pätevyyden näkökulmasta. Rajat olivat keskustelun aiheena myös toisesta näkökulmasta muutamassa haastattelussa. Yksi haastatelluista opettajista puhui aiheeseen liittyen siitä, että joskus perheet voivat pyytää opettajaa toimimaan välikätenä johonkin kuntoutuksen tahon suuntaan. Hän kuitenkin korosti, ettei hänen tehtävänsä ole puhua perheen puolesta kenellekään.

”Jos perhe kokee että joku [asia] ei toimi jonkun taholla, niin mä en oo se viestien välittäjä sinne, vaan mä sanon että ”teidän pitäis itse kertoa se”. Silloin siitä tulee keskustelu [niiden välille]. Kun mä oon yhteydessä johonkin perheen palvelujen tahoon, niin se on se yhteistyö, mikä siinä on se ydinajatus, ei se että mä välittäisin jotain... Tyytymättömyyttähän se yleensä on, mitä pyydetään [välittämään]. - - Kuuntelijana tietysti oon. Ja jos on joku tapa, millä sitten neuvoa, niin sitä käsitellä. Mutta hyvin kapea-alaisesti lähtisin, se helposti lähtee taas sinne terapian rooliin”

Yksi opettaja toi esille kiinnostavan mielleten siitä, mitä viittomakommunikaation opetuksessa opetetaan ja mitä opetukseen sisältyy. Hänen mukaansa opetuksen sisältöön kuuluu myös vuorovaikutuksen opettaminen kommunikointitavan käyttöä käytännössä näyttäen ja korostaen.

”Onko ok opettaa pelkkiä viittomia? - - Näkisin, että aika paljon jäis [silloin] siitä kommunikaatiosta ja vuorovaikutuksesta pois.”

Saman opettajan tapaan kuuluu ottaa myös opetuspäätöksen päätyttyä yhteyttä perheeseen.

”Jälkihuolto mulla on sitä, että mä myöhemmin [saatan soittaa perheelle], vaikka päätös on jo käytetty... Jos mä tiedän, että asia on pikkusen vielä kesken... Enkä mä tiedä minkälaisilla tukitoimilla he jatkaa... - - Niin kyllä mä saatan soittaa ja kysyä, että mikäs teillä on tilanne, onko puhe minkälaisessa mallissa ja näin. Ja usein käy niin, että perhe on jäänyt yksin ja asia saattaa olla kesken vielä. Ja saattaa sitten olla jostain ammatillisesta tiedosta hyötyä vielä. Voin kertoilla että sellasia vertaistukiyhdistyksiä on olemassa. Tai vähän kartottaa onko sitten kuitenkin siellä viittomakommunikaation puolella vielä jotakin tehtävää. - - Ja siinäähän edelleen on tavoitteena se kielellisyys ja sen kehittyminen riittävän hyväksi, että lapsi pystyy sitten etenemään siellä päiväkot-, koulumaailmassa mutkattomammin.”

Vaikka perheopetuspalveluita on Uudenmaan alueella tuotettu Opetustilaus.fi -konseptin kautta kohta kaksi vuotta, perheopetuksen sisällön määrittäminen ja julki-tuominen on ehkä vielä kesken. Olisi varmasti hyvä, että kommunikaatio-opettajat toimisivat työssään samojen sisältöjen ja tavoitteiden mukaisesti, jolloin Opetustilaus.fi -konseptin kunnille tarjoama palvelu olisi tasalaatuista. Näin myös opettajille olisi selkeää, mitä häneltä vaaditaan perheopetustyössä.

6.2 Perheopetuksessa vastaan tulevien eettisten haasteiden ratkaiseminen

Kaikki haastattelemani opettajat ovat ratkaisseet kohtaamiaan eettisiä haasteita pääasiassa itsekseen. Tämän he näkivät johtuvan siitä, ettei vastaan ollut tullut mitään erityisen vakavaa tilannetta. Jos asiat eivät ole ratkenneet oman päättelyn avulla, isommissa yrityksissä töissä olevat opettajat ovat pyytäneet apua kollegoiltaan tai lähiesimiehiltään.

Moni opettaja totesi, että jo pelkkä tilanteen ääneen pohtiminen työkaverin kuunnellessa auttaa yleensä selventämään ratkaisua. Samalla aiheeseen on voinut saada toisen ihmisen mielipiteen, joka on vahvistanut omia päätelmiä. Kollegalle tai lähiesimiehelle puhumisen koettiin olevan tärkeää myös kokemusten jakamisen kannalta.

”Joskus oon varmaan kertonut jostain tilanteesta työnantajalle. Että tulee tehtyä sellaista tavallaan ääneen pohdiskelua. Koska silloin oivaltaa asioita eritavalla kuin niistä... ei ehdi toinen välttämättä edes sanomaan mitään, Mutta

kun sitä puhuu niin tajuaa, että ”hei, näinhän mä voisin tän ratkaista tai tätä voisi ainakin kokeilla” tai muuta.”

Kolmelle haastatelluista on työpaikan puolesta järjestetty säännöllinen työnohjaus, jossa eettisiä haasteita on päässyt käsittelemään ryhmän kanssa. Ryhmään kuuluu työpaikasta riippuen joko vain kollegoja tai lisäksi myös lähiesimies. Joillakin haastatelluista oli mahdollisuus keskustella opetuksen haasteista myös oman talon puheterapeutin kanssa. Lähes kaikki opettajista kokivat, että asioista puhumisesta on apua helpommissakin tilanteissa. Yksityisenä ammatinharjoittajana toimiva opettaja on hankin löytänyt oman ryhmänsä hankalien asioiden käsittelyyn. Hänen kollegaryhmänään toimii joukko vanhoja opiskelukavereita, jotka toimivat nykyään samalla alalla.

Jokainen opettajista koki, että jos vastaan tulisi hankalampi eettinen haaste, he voisivat olla yhteydessä Evariantian Opetustilaus.fi -palveluun. Haastavan tilanteen takia palveluun oli ollut yhteydessä kolme haastatelluista. He kokivat saaneensa hyvin apua erityisesti käytännön ongelmiin.

6.3 Eettisten ohjeistusten vaikutus perheopettajan työhön

Haastatelluista kuudesta opettajasta kolme koki koulutustaustastaan riippuen, että heidän perheopetustyöhönsä vaikuttaa viittomakielen tulkin ammattisäännöstö tai puhevalmiiden tulkkauspalvelun eettiset periaatteet. Loput kolme totesivat tarkemman tarkastelun jälkeen, että edellä mainituista ohjeistuksista on hyötyä ja ne voisivat ohjata työtä myös perheissä opettaessa.

Kävimme jokaisen opettajan kanssa hänen koulutustaustaansa sopivat ohjeet läpi. Opettajat tarkastelivat kohtakohdalta, mitkä asiat ohjeistuksessa sopivat opettajan työhön, mitkä eivät. Opettajat saivat kertoa myös tarkemmin ohjeiden herättämiä ajatuksia perheopetustyön näkökulmasta.

Viittomakielen tulkkien ammattisäännöstöä tarkasteli kolme opettajaa. Yleisesti ottaen opettajat totesivat kaikkien kohtien sopivan hyvin myös perheopettajan työhön.

Pientä viilausta viittomakielen tulkki -taustaisten opettajien mielestä kaipaisi kolme kohtaa. Ehdoton vaitiolo velvollisuus oli opettajien mielestä liian tiukka opettajan työtä ajatellen. Kuten jo luvussa 3.1 todettiin, opettajan tulee olla yhteydessä opetus päättöksen saaneen asioista myös muihin asiantuntijatahoihin. Haastatellut olivat kuitenkin sitä mieltä, että opettaja voi ottaa yhteyttä muihin tahoihin vasta, jos perhe antaa siihen luvan. Toinen liian tiukalta tuntunut kohta oli puolueettomuus ja omien asenteiden vaikuttaminen työhön. Opettajat kokivat, että heidän tehtävänä on kertoa erilaisista mahdollisuuksista, apuvälineistä ja muusta asiaan kuuluvasta. Toki tämäkin pitää heidän mielestään tehdä niin, ettei opettaja itse ota kantaa mihinkään ratkaisuun. Kolmas muokattava kohta opettajien mielestä oli asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja tukeminen. Tätä kohtaa tulisi heidän mielestään muokata siihen suuntaan, että se huomioi perheopetuksen asiakkaat, jotka voivat olla erikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa.

Puhevammaisten tulkkauksipalvelun eettisiä periaatteita kommentoi kolme haastateltavaa. Myös heidän mielestään vaitiolo velvollisuus kohtaa tulisi muokata vähemmän ehdottomaan suuntaan samoin perustein kuin viittomakielen tulkin ammattisäännöstenkin kohdalla. Lisäksi ohjeissa esiintyviin kahteen, selkeästi vain tulkkausta käsittelevään kohtaan opettajat eivät keksineet sovellusta perheopetustyöhön liittyen. Muuten ohjeet olivat sovellettavissa perheopettajan työtä varten.

Opetusalan ammattijärjestön laatimat opettajan eettiset periaatteet olivat entuudestaan tutut yhdelle haastateltavista. Hän oli kouluttautunut ja toiminut kasvatusalan töissä ennen nykyistä työtään ja koki ohjeet itselleen läheisiksi. Kommunikaaion perheopettajan työhön liittyen hän halusi nostaa eettisistä periaatteista esiin työhön sitoutumisen sekä työn ja itsensä kehittämisen ja arvostamisen. Käytännössä tämä tarkoittaa hänen mukaansa sitä, että työtä tehdään täydellä sydämellä omaa ja toisten työtä kunnioittaen ja arvostaen. Lisäksi hän nosti esiin oppijan kunnioittamisen ja arvostamisen, mikä tarkoittaa hänen mukaansa sitä, että jokainen oppija kohdataan ainutkertaisena ihmisenä ja häntä kohdellaan samalla tavoin kuin muitakin huolimatta siitä, onko hänellä jokin vamma vai ei. Kolmas haastateltavan esiin tuoma kohta oli oikeudet ja velvoitteet, joiden tarkoitus on tuoda esiin se, että jokaisella on oikeus

pystyä toimimaan yhteiskunnassa ja opettajan tehtävänä on antaa mahdollisimman hyvät mahdollisuudet siihen.

Myös toinen haastateltava kävi tarkemmin läpi opettajan eettisiä periaatteita, vaikka ne eivät olleetkaan hänelle entuudestaan tutut ohjeet. Hänkin nosti esille kohdan opettajan suhteesta työhönsä, ammatillisen kehittymisen sekä oppijan oikeuksien edustamisen. Lisäksi hän korosti ohjeista kohtaa opettajan oikeudesta tulla kohdelluksi oikeudenmukaisesti, johon hän liitti opettajan oikeuden turvallisuuden tunteeeseen työssään. Myös perheiden tukeminen oli hänen mielestään tärkeä kohta ohjeissa. Hänen mukaansa tämä tarkoittaa, että opettaja kertoo perheelle vertaistuen mahdollisuuksista sekä muista kunnan ja kolmannen sektorin palveluista.

Kolme muuta opettajaa olivat lukeneet opettajan eettiset periaatteet läpi ennen haastattelua. Kaksi opettajista koki, etteivät ohjeet soveltuneet viittomakommunikaation perheopetustyötä tekeväälle opettajalle. Yksi oli sitä mieltä, että periaatteet antoivat vahvistusta siihen, miten hän on ajatellutkin toimivansa opettajana perheissä.

Haastatteluissa saatujen vastausten perusteella voidaan todeta, että viittomakielen tulkkien ammattisäännöstä sekä puhevammaisten tulkkauspalvelun eettisistä periaatteista on apua viittomakommunikaatio-opettajina toimiville tulkeille. Ohjeita pitää kuitenkin osata soveltaa opetustyöhön sopiviksi. OAJ:n opettajan eettiset periaatteetkin ovat sovellettavissa kommunikaatio-opetustyöhön, mutta jotta soveltaminen olisi mahdollista, ohjeet ja niiden merkitykset pitäisi tuntea hyvin.

6.4 Perheopettajan toivoma tuki oman yrityksen ulkopuolelta

Saadakseen tukea opetustyöhönsä osa haastatelluista oli valmiita osallistumaan työaikansa asettamissa rajoissa esimerkiksi koulutus- tai muuhun vastaavaan keskustelutilaisuuteen. Internetiin perustettavia keskustelupalstoja ei pidetty mielekkäänä tapana purkaa tai hakea tietoa kommunikaatio-opettajan eettisistä haasteista, sillä niiden ei koettu toimivan muun muassa vaitiolovelvollisuuden vuoksi. Keskustelun oletettiin jäävän myös melko vähäiseksi, koska esimerkiksi jo olemassa olevat puhe-

vammaisten tulkkien keskustelusivutkaan eivät ole saaneet aktiivisia osallistujia. Muita ideoita yleisistä tukitoimista ei tullut esiin haastatteluissa.

Evantian Opetustilaus.fi -palvelun rooli koettiin monin paikoin olevan teknisten seikkojen, kuten opetustilausten kirjaamisten muutosten ja perumisten, hoitaminen. Kuten luvussa 6.2 totesin, kolme haastateltavista oli jo ollut yhteydessä Opetustilaus.fi -palveluun erilaisten haasteiden yhteydessä. Loput kolme haastateltavista näki, että eettisen haasteen edessä he ottaisivat Opetustilaus.fi -palvelun työntekijöihin yhteyttä siinä vaiheessa, jos tilanne olisi vakava. Esimerkkinä vakavasta haasteesta mainittiin tilanne, jossa opetuksen jatkuminen olisi vaarassa.

Isommissa yrityksissä työskentelevät opettajat, joilla oli mahdollisuus muun muassa kollegoiden tukeen sekä suurimmalla osalla työnohjaukseenkin, olivat huolissaan yksityisten ammatinharjoittajien tukiverkostosta. Tähän tutkimukseen osallistunut omalla toiminimellä opetuksia tekevä opettaja oli kuitenkin löytänyt tukensa vanhoista opiskelukavereista, jotka nykyään tekivät myös opetustyötä. Lisäksi hän koki hyödylliseksi Opetustilaus.fi -palvelun alihankkijoiden tuottajatapaamiset, joihin hänen mielestään voisi tuoda keskustelua myös eettisistä haasteista.

Yleisesti ottaen kaikki haastatelluista opettajista kokivat olevansa vahvalla pohjalla perheopetuksen eettisiä haasteita ratkaistessaan. Tämä perustui siihen, ettei kukaan ollut kohdannut uransa aikana sellaisia eettisiä haasteita, joita he eivät olisi tarvittaessa itse pienen avun turvin pystyneet ratkaisemaan. He eivät myöskään kaivanneet erityisiä tukitoimia esimerkiksi Opetustilaus.fi -palvelun järjestämänä. Toki Opetustilaus.fi -palvelu koettiin luonnollisena vaihtoehtona järjestämään aiemmin mainittuja koulutus- ja keskustelutilaisuuksia.

6.4.1 Kommunikaatio-opettajan eettiset ohjeet

Haastatteluissa todettiin, että olemassa olevat viittomakielen tulkin ammattisäännöstö sekä puhevammaisten tulkkauksen eettiset periaatteet ovat melko toimivat myös viittomakommunikaation perheopetustyöhön. Ohjeissa on kuitenkin kohtia, joita pitää

soveltaa, jotta niistä olisi hyötyä perheopetuksessa. Etenkin puhevammaisten tulkkauspalvelun eettisissä periaatteissa oli selkeästi myös sellaisia ohjeita, jotka eivät liity opettajan työhön. OAJ:n opettajan eettiset periaatteet jakoivat enemmän mielipiteitä; osa opettajista näki niiden sovellettavuuden viittomakommunikaation perheopetustyöhön, osa koki ohjeet liian peruskoulun opettajalle tehtyinä.

Ajatukseen kommunikaatio-opettajille suunnatuista eettisistä ohjeista haastattelemani opettajat suhtautuivat varovaisen positiivisesti. Opettajat olivat jokainen tehneet opetus- ja muita töitä jo niin pitkään, että he kokivat jo luoneensa omat eettiset tapansa toimia. Mahdollisista ohjeista toivottiinkin käytännönläheisiä eikä liian tiukkoja. Erityinen hyöty mahdollisista ohjeista nähtiin olevan opiskelijoille ja aloitteleville opettajille, jotka vasta muodostavat omia toimintatapojaan, ja joille ohjeistuksiin tukeutuminen voi olla tärkeämpää.

Opettajien mukaan ohjeissa kuuluisi ehdottomasti mainita vaitiolovelvollisuudesta sekä opettajan vastuusta ottaa vastaan vain omaa pätevyyttään vastaavia toimeksiantoja. Lähes yksimielisesti opettajat haluaisivat ohjeisiin mukaan kohdan siitä, kuinka asiakas ja perhe pitää ottaa yksilönä huomioon ja kunnioittaa opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa heidän tilannettaan, tarpeitaan ja toiveitaan. Yksi opettajista otti esille, että ohjeissa olisi hyvä mainita opettajan vastuusta toteuttaa sovitut opetukset. Tällä hän tarkoitti sitä, että perheopetusta tekevän opettajan on teknisesti helppo peruuttaa sovitut opetukset, jos tilalle tulee esimerkiksi houkuttelevampia töitä. Toinen opettaja puhui haastattelussa sosiaalisen median käytöstä, mikä vaatisi hänen mielestään jonkinlaisia rajoja liittyen muun muassa vaitiolovelvollisuuteen. Tästä hän ei osannut kertoa esimerkkiä opetustyön puolelta, mutta totesi nähneensä tulkkien keskuudessa hyvin monenlaisia käytäntöjä siitä, mitä eri sosiaalisen median palveluissa on työstä, työkohteista ja asiakkaista kerrottu.

Ammattieettisiä ohjeita laatimaan ja levittämään ehdotettiin Evantiaa ja Opetustilaus.fi -palvelua niiden kommunikaatio-opetuksen alueella olevan keskeisen aseman vuoksi. Yritysten omat oheistukset nähtiin hankalina levittää yleiseen käyttöön. Opettajat ehdottivat, että jos Opetustilaus.fi -palvelun puolesta ei löytyisi tarpeeksi ammattitaitoa, ohjeita laatimaan pitäisi kerätä osaava tiimi opettajista. Alihankkijat yhteen

kerääviä tuottajatapaamisia pidettiin yhtenä vaihtoehtona ohjeistuksen muodostamiseksi. Myös sitä pidettiin tärkeänä, että ennen ohjeiden virallistamista ne kierrätettäisiin opettajilla kommentoitavana. Yksi opettaja ehdotti puheterapeuttien ammattitaidon hyödyntämistä ohjeiden teossa ja mahdollisesti myös niiden levittämisessä opettajien tietoisuuteen. Lisäksi yksi opettaja toi esille maksajatahon, eli kuntien kannan huomioimisen.

7 YHTEENVETO

Tämän opinnäytetyön tutkimus lähti liikkeelle siitä oletuksesta, että opettajat kohtaavat perheopetustyössä erilaisia eettisiä haasteita sisältäviä tilanteita. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esille perheopetusta tehneiden opettajien kokemuksia eettisistä haasteista ja heidän keinojaan näiden haasteiden ratkaisemiseksi. Lisäksi tavoitteena oli kerätä haastatteluista sellaista tietoa, minkä perusteella Opetustilaus.fi -palvelussa voidaan tarvittaessa kehittää alihankkijoille annettavia ohjeistuksia ja järjestettäviä koulutuksia.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni kysyi, minkälaisia eettisiä haasteita viittomakommunikaatio-opettajat kohtaavat perheopetuksessa. Tähän kysymykseen löysin melko hyvin vastauksen haastatteluiden kautta. Tarkoitukseni oli kerätä opettajilta erilaisia eettisesti haasteellisia tilanteita, joita voisin jakaa opinnäytetyössäni. Tilanteiden jakamisen taustalla minulla oli ajatus siitä, että voisin tuoda näkyväksi viittomakommunikaation perheopettajan arjessa olevia haasteita. Rajanveto eettisen ja esimerkiksi pedagogisen haasteen välille oli vaikeaa. Näin ollen kaikki esittelemäni tilanteet eivät välttämättä ole juuri eettisesti haastavia. Halusin kuitenkin tuoda esittelemäni haasteet esille, koska ne olivat tulleet opettajille mieleen aiheesta puhuttaessa eikä niiden ratkaiseminen ollut tapahtunut yksinkertaisesti vain tiettyä ohjetta tai sääntöä noudattaen.

Toinen tutkimuskysymykseni siitä, miten viittomakommunikaatio-opettajat ratkaisevat perheopetuksessa vastaan tulevia eettisiä haasteita, selvisi myös hyvin haastattele-

mieni opettajien avulla. Kysymykseen liittyen pidin tärkeänä, että haasteista ja niihin liittyvistä kokemuksista puhuttaessa kertomuksissa tulisi esiin jonkinlaisia toimintatapoja, sillä omia valintojaan on hyvä pohtia toisten tekemien päätösten nostamien ajatusten pohjalta. Kun lukee opettajien kertomia ratkaisutapoja, pitää muistaa, että nämä valinnat ovat olleet vain yhden henkilön tapa selvittää tapahtunutta asia jossakin tietyssä tilanteessa. Siksi koen tärkeäksi sen, että erilaiset ratkaisutkin tulivat esille haasteiden ohella. Nekin tilanteet, joista ei tullut ilmi erityistä ratkaisua, antavat varmasti paljon pohdittavaa kaikille perheopetuksen kentällä toimiville.

Opinnäytetyön kolmas tutkimusongelma kysyi, minkälaista tukea ja apua viittomakommunikaatio-opettajat toivoisivat perheopetuksessa kohtaamiinsa eettisiin haasteisiin liittyen. Tällaisia ajatuksia saatiin haastatteluissa melko hyvin. Opettajat kertoivat selviävänsä kollegoiden ja lähiesimiesten tuella. Heillä ei ollut merkittäviä toiveita Opetustilaus.fi -palvelulle, sillä he kokivat pystyvänsä ottamaan yhteyttä palvelun koordinaattoreihin tarvittaessa. Ehkä huomioitavin tulos tämän kysymyksen ja tavoitteen kohdalla oli ajatus kommunikaatiomenetelmiä opettaville ammattilaisille suunnattujen ammattieettisten ohjeiden tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

Tutkimuksen ensimmäinen tavoite kerätä opettajien kokemuksia ja ratkaisuja onnistui siis melko hyvin. Toisen tavoitteen tarkoitus oli huomioida työn tilaaja Opetustilaus.fi -palvelu ja tuottaa heille sellaista tietoa, josta on hyötyä palvelun kehittämisessä. Opetustilaus.fi -palvelu hyötyy varmasti esitellyistä tilanteista, sillä ne kertovat omalla tavallaan myös palvelun työntekijöille, millaista kommunikaatio-opettajan työ käytännössä on ja millaisia ratkaisuja opettajat ovat ongelmiinsa keksineet. Tutkimuksen tulosten avulla Opetustilaus.fi -palvelussa voidaan miettiä muun muassa sitä, miten he voivat tukea opettajia enemmän sekä mahdollisesti myös ohjeistustensa selkiyttämisen tarvetta.

Opetustilaus.fi -palvelun lisäksi pidän tämän tutkimuksen kohderyhmänä ehdottomasti kaikkia sellaisia kommunikaatiomenetelmien opetuslalla toimivia tahoja, jotka miettivät työssään kommunikaation perheopetusten toteuttamista. Lisäksi haluan tuoda esille alalle haluavat opiskelijat. Kuten haastatellut opettajatkin totesivat, ammattieettisen ajattelun perusta luodaan opiskeluaikana. Tämän työn avulla opiskelijat

voivat saada tietoa erilaisista tilanteista, joita käytännön työssä voi tulla vastaan. Lisäksi työ auttaa herättelemään opiskelijan omaa ammattieettistä ajattelua erilaisten ohjeiden, niiden soveltamistapojen ja esitellyjen tilanteiden kautta.

Kuten jo tulosten analysointivaiheessa totesin, kuusi haastateltavaa on niin vähän, ettei vastausten tulokset näin ollen ole yleistettävissä. Tämän tutkimuksen tavoite ei kuitenkaan ollut yleistää kokemusten määrää tai muuta mitattavaa, vaan tuoda esille yksilöiden kokemuksia. Sen määritteli alusta alkaen myös aihe, joka vaati eettistä pohdintaa. Kuten jo aiemmin totesin, eettinen ajattelu on yksilöllistä. Näin ollen yhden ihmisen eettiseksi haasteeksi kokema tilanne ei välttämättä ole sitä toiselle. Tämän tutkimuksen perusteella myöskään esitellyt ratkaisut eivät ole yleistettävissä oikeina tai väärinä ratkaisuina.

Jälkeenpäin katsottuna olisin voinut saada haastateltaviltani tarkempaa tietoa enemmän, jos olisin hionut haastattelurungon etukäteen selkeämmäksi ja keskittynyt haastatteluissa kysymään heidän kertomistaan asioista enemmän. Tarkkuutta ja tiiviyyttä olisi voinut hakea tarkentamalla tutkimuksen aihetta ja tavoitteita. Tätä en koke mattomana tutkijana osannut tehdä tarpeeksi hyvin. Toisaalta halusin toteuttaa haastattelut tarkoituksella väljällä rungolla, jota olin kuitenkin testannut etukäteen kahdella koehaastattelulla. Itse tutkimushaastattelut olivat keskimäärin noin tunnin pituisia ja sisälsivät sellaisinaankin jo niin paljon purettavaa ja analysoitavaa, että koen aineiston olleen tarpeeksi suuri opinnäytetyön kokoiselle tutkimukselle. Pidän positiivisena tekijänä sitä, että haastateltavat olivat saaneet vapaaehtoisesti ilmoittautua osallistujiksi tutkimukseeni. Suurin osa heistä toi motivaationsa esille myös haastattelun aikana.

Opinnäytetyötä tehdessäni mieleeni nousi monia aiheita, joista olisi hyvä saada lisää tutkimustietoa. Tämän työn tulosten mukaan maahanmuuttajataustaisten perheille annettava kommunikaation perheopetus on melko samanlaista kuin täysin suomalaisenkin perheen opettaminen. Aihe on kuitenkin uusi ja se on jo nostattanut esille monenlaisia kysymyksiä. Olisikin hyvä tutkia esimerkiksi puhutun kielen tulkin läsnäolon vaikutusta opetuksen kulkuun ja opetusmenetelmiin. Jonkinlaiset yleiset ohjeet puhutun kielen tulkin käytöstä kommunikaatiomenetelmien perheopetustilanteessa auttai-

sivat varmasti monia opettajia ensimmäisillä opetuskerroilla sellaisissa maahanmuuttajaperheissä, joiden kanssa opettajalla ei ole yhteistä kieltä.

Jatkossa näkisinkin syventämisen tarvetta myös alakohtaisten ammattieettisten ohjeiden kokoamisen tarpeen selvittämisessä sekä ohjeiden sisällön kartoittamisessa. Jos tämän tapaisia ohjeita aletaan joskus suunnittelemaan, näkisin että niiden onnistumisen ja käyttökelpoisuuden edellytyksenä on hyvä alan kentällä tehty pohjatyö.

Haastattelemiltani opettajilta kuulemani tilanteet ja käytännöt laittoivat minut miettimään myös sitä, mikä on oikea ja hyvä tapa opettaa viittomakommunikaatiota perheissä ja mitä perheopettajan vastuisiin, velvollisuuksiin ja oikeuksiin kuuluu. Perheopetukseen liittyvää kirjallisuutta on hyvin vähän. Kuntien myöntämien opetuspäätösten koordinoinnin keskittäminen on tuonut jonkinlaista järjestystä ja yhtenäisyyttä Uudenmaan alueelle. Koska alan järjestäytyminen on vielä kuitenkin uutta, ovat ohjeistukset sekä alalla pitkään toimineiden opettajien käytännötkin vielä vähän sekavia.

Olen oppinut valtavasti tehdessäni tätä opinnäytetyötä ja saanut paljon pohdittavaa työelämään siirtymisen kynnyksellä. Olen saanut ensikäden tietoa viittomakommunikaatio-opettajan tekemästä käytännön työstä ja kuullut haastateltavien ajatuksia eettisten haasteiden ratkaisemisesta. Tein hyvän aihevalinnan lähtiessäni tutkimaan perheopetuksen maailmaa opettajan näkökulmasta.

LÄHTEET

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (18.9.1987/759)

Bussman-Virta, Susanna & Mäki, Päivi 2011. Opettajuus viittomakielen tulkin kokeamana. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin perustutkinnon opinnäytetyö. Viitattu 26.4.2013.

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/30018/Bussman-Virta-Susanna.pdf?sequence=3>

DIAK 2013. Viittomakielentulkin koulutusohjelma (Turku) / G33NVTk. Viitattu 26.4.2013.

https://soleops.diak.fi/opsnet/disp/fi/ops_RyhmKuvYht/tab/nop/sea?ryhma=3548330&stack=push#alaotsikko_3497041

Eestilä, Nina & Hara, Sari 2006. "On vaan mentävä sen perheen mukaan". Tapaus-tutkimus viittomakommunikaation perheopetuksesta. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin perustutkinnon opinnäytetyö.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5. Painos. Vastapaino: Tampere.

Evantia 2012a. Toiminnan esittely. Viitattu 23.11.2012

<http://secure.evantia.fi/fi/evantian-toiminnan-esittely>

Evantia 2012b. Evantian tarina. Viitattu 23.11.2012. <http://secure.evantia.fi/fi/etusivulyhyt-esittely/evantian-tarina>

Evantia 2012c. Tuotteet. Viitattu 23.11.2012.

<http://www.opetustilaus.fi/pages/view/opetustilaus/Tuotteet>

Evantia 2012d. Kunnille. Viitattu 23.11.2012.

<http://www.opetustilaus.fi/pages/view/opetustilaus/kunnille>

Evantia 2013e. Opettajien pätevyys. Helsinki: Evantia Oy, Opetustilaus.fi.

Evantia 2013f. Hei kommunikaatio-opettaja! Kutsu maahanmuuttajataustaisten perheiden kohtaamista koskevaan koulutukseen keväällä 2013. Helsinki: Evantia Oy, Opetustilaus.fi -palvelu.

Helsingin kaupunki 2011. Kommunikaatio-opetuksen välityksen ja palvelun hankinta vammaiselle henkilölle ja hänen lähipiirille. Palvelukuvaus. Tarjouspyyntö 11/2011. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. 13.–14. painos. Helsinki: Tammi.
- Huuhtanen 2011a. Mitä kommunikointi on? Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 12–25.
- Huuhtanen 2011b. Kommunikointi elein ja viittomin. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 27–31.
- Huuhtanen, Sonja & Harju Virpi 2011. Tukiviittomien käyttö puhehäiriöisten lasten erityisryhmässä. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 119–121.
- Jalkanen, Elina & Kuikka, Krista 2008. Viittomakielen ja viittomakommunikaation etäperheopetuksessa käytettävä oppimateriaali. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin perustutkinnon opinnäytetyö.
- Juujärvi, Soile, Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.
- Kela 2010. Vammaisten tulkkaukspalveluiden välityskeskuspalvelu. Viitattu 26.4.2013. [http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/020710145457NJ/\\$File/Vammaisten%20tulkkaukspalveluiden%20v%C3%A4lityskeskuspalvelu.pdf?OpenElement](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/020710145457NJ/$File/Vammaisten%20tulkkaukspalveluiden%20v%C3%A4lityskeskuspalvelu.pdf?OpenElement)
- Ketonen, Ritva & Palmroth, Anne & Röman, Marjatta & Salmi, Paula & Poikkeus, Anna-Maija 2003. Kieli ja kommunikaatio. Teoksessa Tiina Siiskonen, Tuija Aro, Timo Ahonen, Ritva Ketonen (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 176-198
- Kuivalainen, Henrietta 2001. Vanhempien ja viittomaopettajien kokemuksia viittomien perheopetuksesta dysfaattisten lasten perheessä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin perustutkinnon opinnäytetyö.
- Lappalainen, Sanna-Riikka 2002. Opetussuunnitelman laatiminen tukiviittomien ja viitotun puheen opetuksessa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin perustutkinnon opinnäytetyö.
- Lappi, Päivi & Malm, Anja 2011a. Viitottu puhe ja sormiaakkosviestintä. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 47.
- Lappi, Päivi & Malm, Anja 2011b. Suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 40–46.

- Launonen, Kaisa 2011. Viittomien käyttö kielen ja kommunikointitaitojen kehittämisessä. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 32–39.
- Manninen, Pia 2011. Autistisilla henkilöillä on asiaa – spontaanikommunikoinnin kehittäminen ja tukeminen. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 108–112.
- Martikainen, Liisa 2009. Viittomakielentulkin koulutusohjelman opetussuunnitelma 2009–2013. Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- OAJ 2013a. Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet. Opetusalan Ammattijärjestö. Viitattu 23.11.2012.
http://www.oaj.fi/OAJ/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page673.jspx?_afLoop=4687014213301944&_afWindowMode=0&_afWindowId=3pgm10n9r_133#%40%3F_afWindowId%3D3pgm10n9r_133%26_afLoop%3D4687014213301944%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D3pgm10n9r_153
- OAJ 2013a. Opettajan eettiset periaatteet. Opetusalan Ammattijärjestö. Viitattu 26.4.2013.
http://www.oaj.fi/OAJ/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page673.jspx?_afLoop=4687014213301944&_afWindowMode=0&_afWindowId=3pgm10n9r_133#%40%3F_afWindowId%3D3pgm10n9r_133%26_afLoop%3D4687014213301944%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D3pgm10n9r_153
- OAJ 2013b. Opettajan eettisten periaatteiden taustalla olevat arvot. Opetusalan Ammattijärjestö. Viitattu 26.4.2013.
http://www.oaj.fi/OAJ/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page674.jspx?_afLoop=4687167147026601&_afWindowMode=0&_afWindowId=3pgm10n9r_150#%40%3F_afWindowId%3D3pgm10n9r_150%26_afLoop%3D4687167147026601%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D3pgm10n9r_170
- OAJ 2013b. Opettajan eettisten periaatteiden taustalla olevat arvot. Opetusalan Ammattijärjestö. Viitattu 26.4.2013.
http://www.oaj.fi/OAJ/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page674.jspx?_afLoop=4687167147026601&_afWindowMode=0&_afWindowId=3pgm10n9r_150#%40%3F_afWindowId%3D3pgm10n9r_150%26_afLoop%3D4687167147026601%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D3pgm10n9r_170
- Ohtonen, Marianna & Roisko, Eija 2013. Kommunikaatio-opetus. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL. Viitattu 26.4.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/kommunikointi/kommunikaatio-opetus/>
- Ohtonen, Marianna & Räsänen, Tanja 2012. Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL: Helsinki. Viitattu 26.4.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/puhetta-tukeva-ja-korvaava-kommunikointi/>

- Opetushallitus 2010. Näyttötutkinnon perusteet. Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto 2010. Määräys 60/011/2010. Opetushallitus: Helsinki. Viitattu 26.4.2013.
http://www.oph.fi/download/131389_943834_Puhevammaisten_tulkki_eat_lr.PDF
- Rautakoski, Pirkko 2011. AAC-keinojen käyttö henkilöiden kanssa, joilla on vaikea afasia. Teoksessa Kristiina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 99–107.
- Räsänen, Rauni 1998. Opettajankoulutuksen eettiset haasteet. Teoksessa Puheen-
 vuoroja opettajan etiikasta. Sarras, Riitta (toim.) Helsinki: Opetusalan ammattijärjestö OAJ, 31–41.
- Savonsalmi, Mervi & Kujala, Raila 2012. Opetustilaus.fi -konsepti. Luento 15.11.2012. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Suomen Puhevammaisten Tulkit 2013. Puhevammaisten tulkki noudattaa puhevammaisten tulkkauspäalvelun eettisiä periaatteita. Viitattu 26.4.2013.
<http://www.puhevammaistentulkit.fi/>
- SVT 2013a. Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö. Suomen Viittomakielen Tulkit. Viitattu 26.4.2013. <http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto/>
- SVT 2013b. Tulkkierekisteri. Suomen Viittomakielen Tulkit ry. Viitattu 26.4.2013.
<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti/tulkkierekisteri/>
- Tirri, Kirsi 1999. Opettajan ammattietiikka. Helsinki: WSOY.
- Trogen, Ada 2010. Ammatillisuutta kommunikaatio-opetuksen järjestämiseen. Kielisilta 4/2010, 16–17.
- Varsio, Karoliina & Kujala, Raila 2013. Tervetuloa aloittamaan kommunikaatio-opetusta! Helsinki: Evantia Oy, Opetustilaus.fi.
- Varsio, Karoliina 2013. Opettajat ja koulutukset talvella 2012-2013. Email heidi.kankanen@humak.edu 26.3.2013.
- Vatanen, Tuula & Rantala, Matleena 2006. Viittomakielialaan liittyviä määritelmiä. Teoksessa Tuula Vatanen & Matleena Rantala (toim.). Viito niin ymmärrän. Estetön kommunikointi viittojen -projekti. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 4, 2006, 9–14.
- Von Tetzchner, Stephen & Martinsen, Harald 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Suom. Kaisa Launonen. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

LIITTEET

LIITE 1

VIITTOMAKIELEN TULKIN AMMATTISÄÄNNÖSTÖ

Tämä ammattisäännöstö sitoo kaikkia niitä tulkkeja, jotka on merkitty yllä mainittujen järjestöjen pitämään tulkkirekisteriin. Tämä ammattisäännöstö on hyväksytty tulkki-toiminnan yhteistyöryhmän kokouksessa lokakuun 3. päivänä 1996 ja se on päivitetty 20.9.1999.

AMMATTIETIIKKA

1. Tulkki noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta.
2. Tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.
3. Tulkki ottaa vastaan toimeksiannon vain, jos hänellä on siihen tarpeellinen pätevyys ja jossa hän ei ole jäävi.
4. Tulkki kunnioittaa ja tukee asiakkaidensa itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta.
5. Tulkki osoittaa solidaarisuutta ammattikuntaansa kohtaan.
6. Tulkki valmistautuu ajoissa ja huolellisesti tehtävänsä.
7. Tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä moitteettomasti.
8. Tulkki on puolueeton eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työnsä laatuun.
9. Tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.
10. Jos tulkki toimii sellaisessa asiakastyössä, jossa asiakkaat ovat myös tulkkipalvelun käyttäjiä, hän toimii niin että ammattiroolit eivät sekoitu.

AMMATTISÄÄNNÖSTÖN RIKKOMINEN

Mikäli tulkin todetaan toimineen tämän ammattisäännösten vastaisesti, ryhtyy tulkki-toiminnan yhteistyöryhmä tulkkirekisterin säännöissä määrättyihin toimenpiteisiin.

TYÖOLOSUHTEET

Tulkkauksen laadun takaamiseksi tulkki varmistaa, että

- Kuuluvuus ja näkyvyys riittävät.
- Työolot ovat ergonomisesti tyydyttävät.
- Tulkkaukselle annetaan riittävästi taukoja.
- Tulkki tekee etukäteen suullisen tai kirjallisen työsopimuksen tilaajan kanssa sekä tarvittaessa sopii palkasta ja korvauksista työnantajan/palkanmaksajan kanssa.
- Tulkki selvittää etukäteen työajan pituuden.
- Tulkin aktiivinen tulkkaus aika on enintään kuusi tuntia päivässä.
- Tulkkauksesta aterioiden aikana, tauoilla ja varsinaisen tilaisuuden ulkopuolella sovitaan etukäteen.
- Samanaikaistulkkauksessa yli kahden tunnin toimeksiannossa tarvitaan kaksi tulkkia.

LIITE 2

PUHEVAMMAISTEN TULKKAUSPALVELUN EETTISET PERIAATTEET

- Noudattaa vaitiolovelvollisuutta tulkkauspalvelutehtävän aikana ja sen ulkopuolella
- Ei käytä henkilökohtaiseksi hyödykseen mitään tulkkauspalvelun yhteydessä tietoonsa tullutta
- Ottaa vastaan vain toimeksiannon, johon hänellä on tarpeellinen tieto ja taito; hankkii asianmukaista tietoa ja asiantuntijoiden ohjausta
- Toimii tulkkauspalvelun verkostossa; valmistautuu tehtäväänsä
- Ei ota vastaan toimeksiantoa, jonka voidaan katsoa haittaavan palvelua, muita tulkkauspalvelun työntekijöitä tai yhteistyötahoja
- Toimii tulkkauspalvelutehtävässä ja toimeksiannon yhteydessä moitteettomalla tavalla
- Ei anna henkilökohtaisten asenteidensa, mielipiteidensä tai muun tulkkauspalvelutehtävään kuulumattoman seikan vaikuttaa tehtävässä
- Tulkki tulkkaa viestit sellaisenaan aina kun ne ovat suoraan tulkattavissa ilmaisumuodosta toiseen
- Käyttäessä eri ilmaisumuotojen välistä tulkintaa ei vaikuta viestin sisältöön; tarkistaa tulkintansa oikeellisuuden asiakkaalta aina kun se on mahdollista
- Huolehtii aina, että asiakkaalla säilyy aloitteenteko ja itsemääräämisoikeus

LIITE 3

OPETTAJAN EETTISET PERIAATTEET

Opettajan suhde työhönsä

Opettaja sitoutuu työssään sitä määrittelevään normistoon ja ammattikuntansa etiikkaan. Opettaja hoitaa tehtävänsä vastuullisesti. Opettaja kehittää työtään ja ammattitaitoaan sekä arvioi omaa toimintaansa. Opettajan työssä tärkeää on myös hänen oma persoonansa, jonka kehittäminen ja hoitaminen ovat hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Hoitaessaan tehtäväänsä myös opettajalla on oikeus tulla kohdelluksi oikeudenmukaisesti.

Opettaja ja oppija

Opettaja hyväksyy ja ottaa huomioon oppijan ainutkertaisena ihmisenä. Opettaja kunnioittaa oppijan oikeuksia ja suhtautuu häneen inhimillisesti ja oikeudenmukaisesti.

Opettaja pyrkii oppijan lähtökohtien, ajattelun ja mielipiteiden ymmärtämiseen sekä käsittelee hienotunteisesti oppijan persoonaan ja yksityisyyteen liittyviä asioita. Opettaja ottaa erityisesti huomioon huolenpitoa ja suojelua tarvitsevat oppijat eikä hyväksy missään muodossa esiintyvää kiusaamista tai toisen ihmisen hyväksikäyttöä.

Opettajan tehtävään kuuluu myös oppijoiden kasvattaminen yhteistyöhön ja hyväksi yhteiskunnan jäseniksi. Myös luottamuksen ja hyvien ihmissuhteiden rakentaminen kuuluu opettajan työhön.

Opettajan vastuu oppijasta on sitä suurempi mitä nuoremman oppijan kanssa hän työskentelee. Opettaja toimii yhteistyössä lapsesta ja nuoresta vastuussa olevien aikuisten kanssa.

Opettaja työyhteisössä

Opettaja arvostaa tehtäväänsä ja kunnioittaa työtovereitaan. Opettaja pyrkii voimavarojen rakentavaan yhdistämiseen ja löytämään tasapainon oman autonomiansa ja työyhteisönsä välillä. Työtovereiden yksilöllisyyden hyväksyminen, ymmärtäminen sekä keskinäinen apu ja tuki ovat keskeisiä periaatteita työyhteisössä.

Opettaja ja sidosryhmät

Opettaja toimii yhteistyössä oppijan huoltajien ja muiden koulutuksesta, kasvatuksesta ja hyvinvoinnista vastuussa olevien kanssa. Näitä ovat sosiaali- ja terveydenhuollon eri asiantuntijaryhmät, viranomaiset sekä lukuisat muut yhteistyötahot. Yhteistyön tavoitteena on oppimisen ja kehityksen tukeminen ja oppimismahdollisuuksien laajentaminen.

Opettaja ja yhteiskunta

Opetustyö on yhteiskunnan keskeisiä tehtäviä. Opettajan mahdollisuudet toimia työ-

sään ja huolehtia ammatillisesta kehittymisestään ovat riippuvaisia paitsi hänen omasta sitoutumisestaan, myös opetustyöhön ja koulutukseen osoitetuista voimavaroista. Opettaja edistää kasvatuksen ja kasvun mahdollisuuksia.

Opettaja edustaa ennen kaikkea oppijan oikeuksia ja etuja, tarvittaessa kriittisestikin. Tässä tehtävässä hän myös kasvattaa oppijaa demokraattisen yhteiskunnan osavaksi vastuulliseksi jäseneksi.

Opettaja ja moniarvoisuus

Opettaja pitää huolta siitä, että kaikille oppijoille kuuluvat samat yhteiskunnan jäsenen oikeudet ja velvoitteet. Hän huolehtii myös, että oppijoiden ja heidän huoltajiensa kulttuureja ja maailmankatsomusta kunnioitetaan tasapuolisesti eikä ketään syrjitä niiden perusteella. Kun sovittelua yhteiskunnan jäsenyyden vaatimusten ja kulttuuritaustan välillä tarvitaan, se tehdään yhteistyössä oppijan huoltajan kanssa.

Opettajan eettisten periaatteiden taustalla olevat arvot

Ihmisarvo

Eettisten periaatteiden lähtökohtana on ihmisen kohtelevinen itseisarvona. Siihen kuuluu että oppija nähdään ajattelevana ja oppivana persoonana. Ihmisarvoa tulee kunnioittaa riippumatta ihmisen sukupuolesta, sukupuolisesta suuntautuneisuudesta, ulkonäöstä, iästä, uskonnosta, yhteiskunnallisesta asemasta, alkuperästä, mielipiteistä, kyvyistä ja saavutuksista.

Todellisuus

Totuudellisuus on keskeinen arvo opettajan perustehtävässä, jossa hän ohjaa oppijaa elämän ja ympäristön kohtaamiseen. Tutkiva lähestymistapa edellyttää avointa keskustelua ja totuuden etsimistä. Rehellisyys itselle ja muille sekä keskinäinen kunnioitus kaikessa vuorovaikutuksessa kuuluu opettajan työn perustaan.

Oikeudenmukaisuus

Yksittäisen oppijan ja ryhmän kohtaamisessa sekä muun työyhteisön toiminnassa oikeudenmukaisuuden toteutuminen on tärkeää. Oikeudenmukaisuuteen kuuluu erityisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä syrjinnän ja suosimisen välttäminen. Oikeudenmukaisuuden tulee toteutua myös etujen ja rasitteiden jaossa, rikkomusten ja ristiriitojen käsittelyssä sekä oppijan arvioinnissa.

Vastuu ja vapaus

Opettajalla on oikeus omaan arvomaailmaansa, mutta opetustyössä opettajan vastuu on sidoksissa perustehtävään ja sitä määrittelevään normistoon, esim. lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmiin.

LIITE 4

Ote haastateltaville lähetetystä ennakkomateriaalista

EETTISEN HAASTEEN MÄÄRITTELYÄ

Tässä tutkimuksessa eettistä haastetta käsitellään seuraavalla tavalla:

Eettinen haaste perheopetuksessa

- Asetettujen normien puolesta haastava tilanne
 - o Ammattieettiset ohjeita ja periaatteita
 - opettaja
 - viittomakielen tulkki
 - puhevammaisten tulkki
 - o Sen yrityksen, jossa työskentelee antamat ohjeet
 - o Evantian antamat ohjeet (Opetustilaus.fi)
 - o Yleiset ajatukset perheopetuksen tavoitteista
- Opettajan omiin arvoihin peilattuna haastava tilanne

LIITE 5

HAASTATTELUKUTSU (s-posti)

Millaisia ovat perheopetuksessa vastaan tulevat eettiset haasteet?

Miten niitä ratkotaan? Mistä opettaja saa apua? Vai tarvitaanko tukea ollenkaan?

Muun muassa näihin kysymyksiin paneudun opinnäytetyössäni, jonka tilaajana toimii Evantian Opetustilaus.fi -palvelu. Tarkoitukseni on teemahaastattelun avulla ottaa selvää viittomakommunikaation perheopetusta tekevien ammattilaisten ajatuksista ja kokemuksista kohtaamistaan eettisistä haasteista ja niiden ratkomisesta. Työn tavoitteena on tuottaa sellaista tietoa, jonka avulla olisi mahdollista kehittää Opetustilaus.fi -palvelua vastaamaan paremmin alihankkijoiden tarpeita.

Etsinkin nyt haastateltavia tutkimustani varten. Haastateltavilla tulee olla kokemusta viittomakommunikaation opettamisesta perheille. Koulutustaustalla tai työkokemuksen määrällä ei ole merkitystä.

Teemahaastattelu on vapaamuotoinen keskustelutilanne, johon haastateltavan ei tarvitse erikseen valmistautua. Haastattelukysymykset voi kuitenkin saada etukäteen nähtäväksi. Haastatteluaineisto käsitellään luottamuksellisesti, eikä henkilöitä voida tunnistaa tutkimusraportista.

Haastattelut tehdään tammikuun 2013 aikana yhdessä sopivaksi katsomassamme paikassa. Kyseessä on yksilöhaastattelu, jonka kesto on noin tunnin verran.

Jos sinä / tai joku muu työntekijöistämme on kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni, otathan / otattehan yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla mahdollisimman pian, mutta viimeistään pe 23.11.2012. Annan myös mielelläni lisätietoja opinnäytetyöstäni.

Terveisin,

Heidi Känkänen

Viittomakielen tulkkiopiskelija
HUMAK, Helsinki

p. - -
heidi.kankanen@humak.edu

LIITE 6

HAASTATTELURUNKO (suuntaa antava)

TAUSTATIEDOT

1. Koulutuksesi & valmistumisajat
2. Työkokemuksesi
 - a. Koulutuksen mukainen työkokemus
 - b. Viittomakommunikaation opetuskokemus
 - c. Viittomakommunikaation perheopetus kokemus
3. Mitä teet työkseksi nyt?
4. Mitä viittomakommunikaation muotoja opetat? Viittomakieli?
5. Työsuhde: itsenäinen ammatinharjoittaja vai suuremman yrityksen/yhteisön työntekijä?
6. Minkä takia kiinnostui osallistumaan haastatteluun?

KYSYMYKSIÄ EETTISISTÄ HAASTEISTA

7. Kuinka paljon perheopetustyöhön mielestäsi liittyy eettisiä haasteita?
8. Oletko kohdannut perheopetustyössäsi eettisiä haasteita? Millaisia?

MISTÄ APUA EETTISIIN HAASTEISIIN?

9. Minkä avulla olet ratkonut kohtaamiesi eettisistä haasteita?
 - a. Oletko selvinnyt yksin vai tarvinnut apua?
 - b. Mistä olet hakenut/saanut apua?
10. Onko erilaisista eettisistä ohjeista apua eettisten haasteiden kohtaamisessa perheopetuksessa?
 - a. Jos kyllä, miksi/mitä
 - b. Jos ei, miksi

OPETUSTILAUS.FI -PALVELULTA APUA?

11. Koetko saavasi eettistä ohjeistusta perheopetusta varten?
 - a. Millaista?
 - b. Mistä?
12. Kaipaisitko työsi tueksi eettistä ohjeistusta perheopetusta varten?
 - a. Millaista?
 - b. Kenen mielestäsi tulisi antaa näitä ohjeita?
13. Opetustilaus.fi: Koetko saavasi apua? Millaisissa tilanteissa otat yhteyttä? Millaista tukea palvelusta saa nyt? Millaista voisi saada? Ohjeistustarvetta?

LIITE 7

HAASTATTELULUPA

1/2013

1 (1)

Opettajan kohtaamat eettiset haasteet viittomakommunikaation perheopetuksessa

Opinnäytetyön tekijä	Heidi Känkänen
Koulutusohjelma	Viittomakielen tulkin ko
Kampus	Helsinki
Valmistumiskuukausi ja vuosi	07/2013

Haastateltavan nimi _____

Osallistun haastateltavana opinnäytetyötutkimukseen.

Opinnäytetyössä keskitytään tuomaan esille opettajien kokemuksia eettisesti haastavista tilanteista ja niiden ratkaisemisesta sekä toiveita tuen saamiseksi tulevaisuudessa.

Tutkimuksen tulosten esittelyssä tai muussa vaiheessa haastateltavan henkilöllisyys ei tule esille.

Haastattelu nauhoitetaan myöhempää analysointia varten. Opinnäytetyön valmistuttua haastattelumateriaali tuhoetaan.

Annan luvan haastattelun nauhoittamiseen ☐ kyllä ☐ ei

Annan luvan käyttää haastattelumateriaalia opinnäytetyötutkimuksessa ☐ kyllä ☐ ei

Helsingissä ____ / 1 / 2013

Haastateltavan allekirjoitus